

2017'DE NASIL BİR ORTADOĞU?

Riskler, Tehditler, Fırsatlar

ANKASAM

ANKARA KRİZ VE SİYASET
ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

COPYRIGHT © 2017

Bu yayının tüm hakları Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi'ne (ANKASAM) aittir. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek yapılacak makul alıntılar dışında ANKASAM'ın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Bu çalışmada yer alan görüş ve değerlendirmeler yazarına ait olup, kurumsal olarak ANKASAM'ın resmi görüşünü yansıtmaz.

Yayın No: 2

Rapor No: 1

Birinci Baskı - 2017

Tasarım: Abdul Rahim QAYYUMİ, Sami BURGAZ

ANKASAM | ANKARA KRİZ VE SİYASET
ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

Ehlibeyt Mah. Tekstilciler Cad. Sümer İş Merkezi

15/17 Balgat Çankaya – Ankara/Türkiye

Tel: +90 312 474 00 46

Faks: +90 312 474 00 45

E-posta: info@ankasam.org

2017'DE NASIL BİR ORTADOĞU?

Riskler, Tehditler, Fırsatlar

Muwafaq Adil OMAR

Rapor No: 1
Ocak 2017

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ | 7

1. BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ | 11

2. SURİYE KRİZİ | 15

2.1. Fırat Kalkanı Harekâtı | 15

2.2. Halep'in Düşmesi | 16

2.3. Suriye'nin Kuzeyinde "Kürt Federe Devleti"nin İlanı | 18

2.4. Tedmur'un DEAŞ Tarafından Tekrar Ele Geçirilmesi | 19

3. IRAK'TA BİTMEYEN SAVAŞ | 21

3.1. Felluce-Anbar-Şargat'ın Kontrolü ve Musul Operasyonu'nun Başlatılması | 22

3.2. Haşdi Şabi Yasası | 23

3.3. Ankara-Bağdat İlişkilerinde Yapay Kriz: İran Faktörü | 26

3.4. El-İbadi Hükümeti'ne Yolsuzluk Tepkisi | 28

4. MEZHEP ÇATIŞMASI | 31

4.1. İran ile Suudi Arabistan'ın Irak Üzerinden Hesaplaşması | 31

4.2. Sünni-Şii Çatışmasının Zirve Yaptığı Yemen | 32

4.3. Suriye'de Mezhep Savaşları: Suudi Arabistan-İran | 32

4.4. İran'ın Suudi Arabistan Stratejisi'nde Lübnan | 33

4.5. İran'ın Şii Merkezli Körfez Stratejisi | 33

4.6. Mezhep Çatışması Bağlamında Bölgenin Geleceği | 33

5. OBAMA'NIN 2016'DA İZLEDİĞİ ORTADOĞU POLİTİKASI | 35

5.1. Obama'nın İzlediği Politikaların Temelleri	36
5.2. Obama'nın Ortadoğu Politikası	39
6. TÜRK DIŞ POLİTİKASINDAKİ DEĞİŞİKLİKLERİN ORTADOĞU'YA YANSIMASI	41
6.1. Türkiye-İran İlişkilerinin Ortadoğu'ya Yansıması	43
6.2. Türkiye-Irak İlişkilerinde Yaşanan Gelişmeler	43
6.3. Türkiye-Mısır İlişkileri	43
6.4. Türkiye-İsrail İlişkilerinin Filistin-İsrail Çatışmasına Etkisi	44
7. TÜRKİYE-RUSYA-İRAN İTTİFAKI'NIN ORTADOĞU'YA YANSIMASI	45
7.1. Türkiye-Rusya-İran Üçlü İttifakının Hedefleri	47
7.2. Rusya'nın ABD'ye Karşı Direnişi	47
8. SUUDİ ARABİSTAN'IN ORTADOĞU'DA KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR VE ABD, İRAN, MISIR İLE İLİŞKİLERİ	49
8.1. Suudi Arabistan-İran İlişkilerinin Bölgeye Yansıması	49
8.2. Suudi Arabistan-Mısır İlişkilerinin Ortadoğu'ya Etkisi	50
9. İSRAİL'İN ORTADOĞU'DA ALTIN ÇAĞI	53
10. ORTADOĞU'DA KÜRTLER ÜZERİNDEN HEDEFLENENLER	57
11. DEAŞ TERÖR ÖRGÜTÜ'NÜN ORTADOĞU'YA ETKİLERİ	61
12. BÖLGEDE EN FAZLA ETKİYE SAHİP OLAN ÜLKELER	63
12.1. Rusya	63
12.2. Türkiye	64
12.3. İran	64
12.4. Suudi Arabistan	65
12.5. ABD	65
12.6. İsrail	66
13. BÖLGEYE VE TÜRKİYE'YE KARŞI TEHDİTLER VE ALINMASI GEREKEN TEDBİR ÖNERİLERİ	67
13.1. Suriye Krizi	67
13.2. Ortadoğu'nun Geleceğine Kürtlerin Etkisi	69
13.3. Irak'ın Parçalanma Riski	70
13.4. Körfez Ülkelerini Bekleyen Zor Günler	71
13.5. Mezhep Çatışması ve Bu Soruna Karşı Alınması Gereken Önlemler	71
SONUÇ	73
SONNOT	75

GİRİŞ

Osmanlı Devleti toprakları, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından savaşta galip gelen güçler tarafından paylaşılmıştır. Bu çerçevede, dünya dengeleri açısından önemli bir bölge olan Ortadoğu topraklarında, İngilizlerin “böl-yönet” politikasının sonucu olarak çok sayıda ülke kurulmuştur. Fakat bu topraklar farklı siyasi birimlere ayrılırken, herhangi bir kenetleyici faktör üzerinden yola çıkılmamıştır. Çizilen yapay sınırlar yüzünden çıkan anlaşmazlıklar günümüzde de güncelliğini korumaktadır. Böylece, Ortadoğu toprakları üzerinde inşa edilen ülkeler, orada yaşayan halkın iradesi dışında, yapay bir şekilde ve gerçekliği olmayan vaatler üzerine kurulmuştur. Durum böyle olunca, sorunlar Ortadoğu ülkelerinin peşini bırakmamıştır. Dahası Ortadoğu, siyasi olarak ve güvenlik bakımından dünyanın en sıcak çatışmalarına sahne olan, en sorunlu bölgesi haline gelmiştir.

Ortadoğu'da her dönem, uluslararası sisteme ve konjonktüre göre farklılık gösteren sorunlar ortaya çıkmıştır. Örneğin; 1948 yılında Filistin toprakları üzerinde İsrail adında bir devletin kurulması, Araplar ile İsrail arasında yaşanacak çok sayıda savaşın ve şiddetli bir çekişme ortamının zeminini oluşturmuştur. İsrail-Filistin Sorunu, bu iki taraf arasında yaşanan bir anlaşmazlıktan ziyade, Yahudi-Müslüman çekişmesine sebebiyet vermiştir. Ortadoğu ülkeleri arasındaki etnik sorunların yanı sıra, dini temelli anlaşmazlıklar da bölgenin güvenliğini sarsmış ve uzun süreli bir huzursuzluk ortamının doğmasına neden olmuştur.

İran'da 1979 yılındaki rejim değişikliğinin ardından Caferi mezhebini temel alan bir yönetimin kurulması, Ortadoğu'da yeni tür bir çekişmenin ve

anlaşmazlığın başlamasına neden olmuştur. 1979 yılında İran'da kurulan yeni rejimin en önemli hedeflerinden biri "Devrim İhracı Politikası" olmuştur. Humeyni, "Devrim İhracı Politikası"nın başarılı olmasının yolunun Irak'tan geçtiğini gayet iyi anlamıştır. Bu yüzden de Irak'ı karşısına alarak "Devrim İhracı Politikası" çerçevesinde Irak'la savaşımıştır. Eğer Irak-İran Savaşı'nın başlamasından Saddam Hüseyin sorumluyorsa, savaşın sekiz yıl uzamasının sorumlusu da Humeyni'dir. Böylece 2003 yılına kadar Saddam Hüseyin, İran'ın "Devrim İhracı Politikası"na ve bölgeyi Şiileştirme projelerine karşı çıkmışsa da; bu tarihten itibaren ABD ile İran'ın yapmış olduğu işbirliği, Irak'ın İran'a altın tabakta sunulmasına neden olmuştur. Böylece, Irak'ın ABD tarafından işgal edildiği 9 Nisan 2003 tarihi, Şii-Sünni mezhep çatışmasının ön plana çıkarılması bakımından büyük önem arz etmektedir.

2010 yılından bu yana, Tunus'ta başlayıp diğer Arap ülkelerine sıçrayan mevcut rejimlere karşı halk ayaklanmaları, yıllarca iktidarda bulunan ve ABD'nin müttefiki olan bazı liderlerin devrilmelerine neden olmuştur. Yaşanan bu olaylar, bazı kesimler tarafından Arap Baharı olarak nitelendirilmiş ve yaşanan değişiklikler halk tarafından sevinç ve geleceğe dair büyük bir ümit ışığı olarak görülmüştür. Fakat beklenen olmamış, özellikle Mısır ve Libya gibi bölgenin iki önemli ülkesinde yaşanan değişiklikler daha kötü bir dönemin başlamasına sebep olmuştur. Örneğin; Libya'da Kaddafi'den sonra oluşan otorite boşluğu ülkeyi bir kaosa sürüklemiştir. Mısır'da da buna benzer olaylar yaşanmıştır. Demokratik yollarla seçilen bir cumhurbaşkanı, milli iradeye karşı olan darbeciler tarafından indirilmiştir. Bunun sonucunda da ülke ekonomik ve siyasi istikrar bağlamında ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır.

2011 yılında da Suriye halkı, Beşar Esad rejimine karşı ayaklanmış ve mevcut iktidarı devirmeye çalışmıştır. Fakat İran, Rusya ve Çin gibi ülkeler, doğrudan destek vererek rejimi korumuştur. Suriye'de yaşanan olaylar farklı bir boyut kazanarak halk ayaklanmasından Şii-Sünni mezhep çatışmasına dönüşmüş ve Suriye, ABD ile Rusya arasında bölge üzerine gerçekleştirilen çıkar çatışmalarının merkezi haline gelmiştir. Suriye'de yaşanan olaylara doğrudan bölgesel ve küresel güçlerin müdahil olması, durumun daha fazla karmaşık hale gelmesine neden olmuştur. İran, bölgede etkin bir aktör olmak ve rakip güçlere karşı elini kuvvetlendirmek için Irak'ta uyguladığı "Şii Hilali Projesi'ni" hızlandırmış ve bu ülkenin ordusuna karşı doğrudan kontrolü altında tuttuğu Şii milis gücü Haşdi Şabi'ye meşru bir zemin hazırlamıştır. İran, diğer yandan ise bölgede kendine rakip gördüğü Suudi Arabistan'ı çevrelemeye çalışmaktadır. Tahran yönetimi, Irak üzerinden doğrudan Suudi Arabistan'a, dolaylı olarak da Suriye'ye ulaşabilmektedir. Ayrıca, Husiler aracılığıyla Yemen üzerinden Suudi Arabistan'a baskı uygulamaktadır. Çünkü İran, Vahhabiliği "Şii Hilali Projesi'ne" karşı ciddi bir tehlike olarak algılamaktadır. Bu yüzden amaçları arasında Müslümanlarca kutsal sayılan Mekke ve Medine'yi ele geçirmek de yer almaktadır.

Öncellikle 2011 sonrası uluslararası politikanın en önemli sorunlarından biri halini alan “Surite Meselesi”nde Rusya’nın açıktan rol almasına kadar olan süreçte, ABD bölge ülkeleriyle çatışmamaya dikkat etmiştir. Bu bağlamda İran’la da karşılıklı çıkarların söz konusu olduğu bir ilişki tesis edilmiştir. Ancak 2016 yılında Donald Trump’ın başkan seçilmesiyle, ABD’nin Ortadoğu politikasının yeniden şekillendirileceğinin sinyalleri verilmeye başlamıştır. Diğer yandan, Rusya’nın Suriye’deki çatışmalarda aktif taraf olarak yer alması ve ABD karşıtı politikalar izlemesi, sorunun çözümünü çıkmaza sokmuştur. Dahası, Batılı ülkeler arasında da Ortadoğu’daki gelişmeler üzerinde görüş ayrılıkları yaşanmaktadır.

Sonuç olarak 2016, Ortadoğu açısından son derece kötü ve kanlı geçmiş, binlerce insanın evinden yurdundan edildiğı bir yıl olarak tarihe geçmiştir. Bölgede yaşanan savaşlar yüzünden çok sayıda sivil hayatını kaybetmiş veya birçok insan yerlerinden edilmiştir. Bütün bu gelişmelerden hareketle, küresel ve bölgesel aktörlerin Ortadoğu politikaları dikkate alındığında, bölgenin 2017 yılında da sakin bir dönem geçireğı beklentisi çok gerçekçi değildir.

1. BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından tek kutuplu uluslararası sistemin başat aktörü olan ABD'yi doğrudan hedef alan 11 Eylül terör saldırıları, gerek ABD gerekse Batı ülkelerine karşı yeni bir tehditin varlığını ortaya koymuştur. ABD'nin güvenlik politikalarında radikal bir değişikliğe gitmesine neden olmuştur. Bu bağlamda, 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde terörle mücadele esas konu haline gelmiş ve dönemin ABD Başkanı George W. Bush, tarafından ilan edilen "Yeni Güvenlik Anlayışı" ile savunma pozisyonundan saldırı pozisyonuna geçilmiştir. "Tehlikeyi kaynağında önleme" prensibine dayanan bu politika, Ortadoğu'da iki önemli ülkenin işgal edilmesi sonucunu doğurmuştur. O dönemde ABD yönetimi üzerinde etkili olan araştırma kurumları ve bazı yazarlar, terörün temel kaynağını araştırırken, bu kaynağın Ortadoğu olduğu varsayımıyla hareket etmişlerdir. Bu görüş doğrultusunda "Büyük Ortadoğu Projesi (BOP)" adı altında bölgeyi yeniden dizayn edecek bir anlayış şekillendirilmeye başlanmıştır. BOP bağlamında, Ortadoğu ülkelerindeki sözde radikal İslami grupların yerini "ılımlı İslam tezi üzerine kurulmuş yeni siyasi sistemlerin alması" için bölgeye destek sağlanacaktır. Sadece Ortadoğu ülkeleriyle sınırlı tutulmayan BOP, aynı zamanda Kuzey Afrika ülkelerini de kapsamaktadır.

Ortadoğu'nun siyasi kaderini etkileyen en önemli projelerden biri olarak ele alınan BOP; 2001 yılında Afganistan ve 2003 yılında ise Irak'ın işgal edilmesiyle doğrudan uygulanmaya konulmuştur. Fakat, bu süreçte iddia edildiği gibi Ortadoğu ülkelerinde terör örgütleri tamamen yok edilmemiş;

aksine , bölgede son dönemlerin en tehlikeli ve etkili terör örgütlerinden birinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. DAESH/DEAŞ/İŞİD olarak adlandırılan bu örgüt, daha önce hiçbir terör örgütünün yapamadığını yaparak, binlerce kilometreyi içeren bir alanı fiilen işgal etmiştir. İşin düşündürücü yanı, işgal edilen toprakların büyük bir bölümünün Irak'ta bulunmasıdır. Bilindiği üzere ABD, 2003 yılında Irak'ı, Saddam'ın El-Kaide terör örgütüyle bağlantısı olduğu gerekçesiyle işgal etmiştir. Saddam rejiminin terörle işbirliği yaptığı tezi, ABD işgalinin en önemli nedenlerinden biridir. Fakat daha sonra Saddam'ın terör örgütleriyle hiçbir bağının olmadığı kanıtlanmış; tersine ABD, işgalden sonra, Irak'ta DEAŞ terör örgütü gibi tehlikeli örgütün ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

ABD'nin Ortadoğu politikasının bir sonucu olarak DEAŞ, sadece Irak ve Suriye'de değil, Batılı ülkelerde de terör eylemleri yapmaktadır. Bu bağlamda teröre maruz kalan Batı'nın ise samimi bir mücadelesinden bahsetmek pek mümkün değildir. Süreç okunduğunda 2011 yılından itibaren Suriye'de yaşanan olaylar, başlangıçta mevcut rejime karşı meşru bir mücadele mahiyetinde seyrederken, daha sonra ortaya terör örgütleri atılarak gerçek ve meşru devrim gölgede bırakılmıştır. Suriye'de halkın dikta rejimine karşı direnmesi ve ayaklanması, terör örgütlerine bağlı milislerin sahaya sürülmesiyle çarpıtılmış ve gerçeklik algısı değişmiştir. Suriye'deki bu gelişmelere karşı, oluşturduğu cılız ve zayıf bir koalisyonla gerçek muhalefeti destekliği şeklinde algı oluşturmaya çalışan ABD, Suriye'deki olayları kontrol etmek yerine durumun gün gittikçe daha vahim bir hal almaya başlamasına neden olmuştur. Günümüzde, DEAŞ'ın yanında, PKK terör örgütü uzantısı olan PYD-YPG gibi terör grupları da, doğrudan ve açıkça ABD ve Batılı ülkeler tarafından desteklenmektedir.

2016 yılı terör sorunu perspektifinden ele alınacak olursa; ABD'nin hem Irak hem de Suriye'de farklı terör örgütlerine destek verdiğini ve bu desteğin gerek bölge gerekse bölge dışı aktörlerce tespit edildiğinin altının çizilmesi gerekir. Bu bağlamda, Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, ABD ve Koalisyon Güçleri'nin Suriye'deki terör örgütlerini desteklediklerine dair belgelere sahip olduğunu açıklamıştır. Bu durum, ABD'nin terörle mücadele bağlamında ne kadar ciddi, samimi ve dürüst olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur.

Sonuç itibarıyla; BOP'un temel amacının açıklandığı gibi olmadığı, projenin Ortadoğu'da ABD hegemonyasını pekiştirmekten başka bir amaç gütmmediği ve Sykes-Picot Anlaşması yerine Ortadoğu coğrafyasını yeniden dizayn etmek için hazırlanan bir alternatif plan olduğu ortaya çıkmıştır. ABD'nin 2003 yılından bu yana BOP kapsamında dış politikasında gerçekleştirdiği en önemli değişiklik, radikal Sünni gruplar yerine radikal Şii gruplara daha fazla destek sağlamak olmuştur. Özellikle, Irak'ın işgalinin ardından İran'ın Ortadoğu bölgesinde eşi benzeri görülmemiş bir biçimde

yayılmasına, ABD tarafından göz yumulmuştur. Bunun altında, şii İşlami grupların dini merciiler tarafından kolayca kontrol altına alınabilmeleri yatmaktadır. Çünkü ABD, Afganistan'daki tecrübenin (Taliban) tekrarlanması istememektedir. Bilindiği üzere ABD, Afganistan'da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'ye karşı Taliban'ı desteklemiş ancak SSCB işgalinin sona ermesiyle Taliban ve onun içinden çıkan El-Kaide, ABD için bir tehdit halini almıştır.

ABD'nin şiilere yenmesinin bir diğer nedeni de Sünni radikal gruplara karşı bir denge oluşturma isteğidir. Zira, Sünni radikal gruplar güçlendikçe ABD çıkarlarını hedef almaya başlamıştır. Washington yönetimi ise Sunni-şii atışması üzerinden çıkarlarını muhafaza etmeye çalışmaktadır. Ancak söz konusu dış politika tercihi hem bölgesel istikrarı bozmakta hem de Mşlmanlar nezninde ABD'nin imajını zedelemektedir.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen ABD'nin mezhep atışması temelli politikası 2016 yılında da uygulanmış olup bir yandan Irak'ta ve bölgede şiiler glendirilmış diğer yandan da DEAş terör rgt tamamen yok edilmeyerek ve terörle mücadelede pratikte ciddi adımlar atılmayarak çatışmanın ve krizin derinleşmesine müsaade edilmiştir. Spesifik bir örnek vermek gerekirse; Musul ve Halep gibi iki önemli Sünni kentin kontrolünü şiilere geçmesine yardımcı olunmuştur. Bu iki kent, sahip olduğu stratejik önemden dolayı bilinçli ve sistematik bir şekilde bugün şiilere teslim edilmiştir. Haşdi şabi'nin Musul Operasyonu'na katılması ve Halep'in doğusunun tahrip edilmesinin ardından Esad rejimine bırakılması da bu bağlamda değerlendirilebilir.

Bütün bu gelişmeler analiz edildiğinde 2017 yılında da ABD'nin, BOP çerçevesinde bölge politikasını uygulayacağı ifade edilebilir. Bu noktada vurgulanması gereken en önemli husus Trump'ın başkanseilmesinin ardından, özellikle İran'a karşı uygulanan politikalarda bazı değişikliklere gidileceğidir. Çünkü Trump, seçim kampanyasında İran'a karşı sert politika izleyeceği yönünde sinyaller verip, seçim zaferi sonrası yönetimde görev alacak isimlerin özellikle İran karşıtı olmalarına dikkat etmiştir. ABD-İran ilişkileri, 2017 yılında birçok gelişmenin gidişatında etkili bir rol oynayabilecek gibi görünmektedir. Ayrıca, ABD-Rusya ikili ilişkilerinin seyri de Ortadoğu'nun geleceğini derinden etkileyecektir. Çünkü Suriye, 2017 yılının da en sıcak gündemlerinden birini oluşturacak ve kapsayıcı bir siyasi çözüm için yapılan arayışlar, önümüzdeki yılda da etkinliğini koruyacaktır. Böylece BOP'un, lanse edildiğinden daha farklı biçimde uygulanmasına devam edilecektir.

2. SURİYE KRİZİ

Suriye’de 2011 yılında başlayan çatışmalar, 2016 yılında da şiddetini artırarak aynı şekilde devam etmiştir. Bu yılda da geçmiş yıllarda olduğu gibi, çok sayıda sivil hayatını kaybetmiş ve binlerce aile yerlerinden edilmiştir. İnsanlık dramının yaşandığı Suriye’de son dönemde meydana gelen önemli gelişmeleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.

2.1. Fırat Kalkanı Harekâtı

Suriye’deki gelişmeleri doğrudan etkileyen olayların başında Türkiye’nin başlattığı Fırat Kalkanı Harekâtı gelmektedir. Türkiye, bu operasyonu Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) ile birlikte gerçekleştirmiştir. Böyle bir harekât yapılmasının en önemli nedeni; Türkiye-Suriye sınır hattına yakın bölgelerde PKK terör örgütünün uzantısı olan YPG’nin, ABD yardımıyla oluşturduğu koridoru engellemektir.

Fırat Kalkanı Harekâtı’nın ilk aşamasında, Cerablus teröristlerden alınmış, ikinci aşamada ise Cerablus ve Ar-Rai arasındaki sınır hattı temizlenmiştir. İlk aşamada Cerablus’un hedef alınmasının nedeni; doğusunda Ayn Al-Arap, batısında ise Afrin’in yer almasından kaynaklı stratejik önemidir. Söz konusu bölge, Suriye’nin kuzeyinde PKK terör örgütü destekli bir koridorun oluşmasının önüne geçilmesi bakımından hayati öneme sahiptir. Böylece, Cerablus’un kontrol edilmesi gerekliliği iki nedenden kaynaklanmaktadır: Birincisi, terör örgütü DEAŞ’i sınır çizgisinden uzaklaştırmak, ikincisi ise YPG terör örgütünün bölgede olası bir Kürt oluşumu kurmasını

engellemektir.¹ Bunların yanında, Suriye’de meşru ve ılımlı muhalefet gruplar ön plana çıkarılarak söz konusu süreçte muhatap aktör olmaları söylenmeye çalışılmıştır.

Batı’nın operasyona bakışı ele alındığında; 24 Ağustos 2016 tarihinde Fırat Kalkanı Harekâtı başladığında ABD ve Batılı ülkeler, Türkiye’yi destekledikleri yönünde açıklamalar yapmalarına rağmen sonraki süreçte Türkiye’nin terör örgütlerine karşı başlattığı operasyona hiçbir şekilde destek vermedikleri görülmektedir. Örneğin; 8 Kasım 2016 tarihinden bu yana koalisyon güçleri El-Bab bölgesine hava saldırısı gerçekleştirmemiştir. Gerçekleşen hava saldırıları da Fırat Kalkanı Harekâtı’nı desteklemekten ziyade YPG güçlerine destek sağlama amaçlı yapılmıştır.²

Türkiye’nin operasyon düzenlemesi, Suriye Krizi kapsamında çok önemli bir gelişmedir; zira bu operasyon Suriye’de dengelerin tamamen değişmesine neden olmuştur. Bu kapsamda, Fırat Kalkanı Harekâtı ve benzeri askeri operasyonlar 2017 yılında da devam edebilir ve sınır bölgeleri DEAŞ terör örgütünden temizlenebilir. 2017 yılında el-Bab’dan sonraki hedef büyük olasılıkla Münbiç olacaktır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, eğer ABD ile mutabakata varılırsa, Münbiç’in ardından Rakka’ya da girileceği yönünde açıklamalarda bulunmuştur. Bu durum, 2017 yılında Suriye’deki tansiyonun daha fazla yükseleceğinin sinyalidir. Ayrıca, Türkiye’nin DEAŞ’in yanında YPG gibi terör örgütleriyle de doğrudan çatışmaya gireceği kuvvetli olasılıklar arasındadır.

2.2. Halep’in Düşmesi

2016 yılında Suriye Krizi’ni derinden etkileyen önemli gelişmelerden biri de Halep’in doğu bölgesinin, İran ve Rusya’nın denetiminde, tamamen Esad rejimine bırakılmasıdır. Aslında bu olay Esad rejiminin 2011 yılından bu yana elde ettiği en büyük kazanım olarak görülse de, gerçekte rejim tarafından tamamen tahrip edilmiş bir şehir teslim alınmıştır. Rusya, İran ve Esad rejimi, Halep’i uzun süre abluka altında tutarak yoğun hava saldırılarına devam etmişlerdir. Saldırılarla Halep büyük ölçüde tahrip edilmiştir. Bunun yanına zor kış şartları da eklenince, Halep’te bir insanlık dramı yaşanmıştır. Buna karşılık, Türkiye’nin yoğun diplomatik girişimleri sonucunda Rusya ile işbirliği yapılarak, Halep’te ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kalan binlerce sivilin tahliyesi başarıyla gerçekleştirilmiştir. Sivillerin yanında muhalif gruplara bağlı silahlılar da aynı anlaşma çerçevesinde tahliye edilmiştir.

Aslında, Türkiye’nin Halep üzerinden Rusya ile temasa geçmesi Suriye’deki dengelerin tamamen değişmesi sonucunu doğurmuştur. Bu çerçevede Türkiye ile Rusya’nın işbirliği, Suriye’nin tamamında ateşkes ilanı konusu üzerinde uzlaşma sağlanmasına neden olmuştur. 2016 yılında Suriye meselesinde yaşanan en olumlu gelişme, Türkiye-Rusya yakınlaşmasıdır.

Çünkü Türkiye ve Rusya gibi bölgedeki iki önemli aktörün yakınlaşması, Suriye’de tansiyonun düşürölmesi yönünde olumlu bir adım niteliğindedir. Bu bağlamda, Rusya ve Türkiye garantörlüğünde Suriye’nin tamamında ateşkes ilan edilmiştir. Ayrıca Rusya, ateşkes girişimlerine Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nde (BMGK) de devam etmiştir.

2016’da insalık dramının yaşandığı Halep’i 2017 yılında da zor günler beklemektedir. Bu bağlamda, genel olarak Suriye özel ise olarak Halep’te iki önemli senaryonun gerçekleşmesi mümkündür. Birincisi; Türkiye ve Rusya’nın işbirliğine devam etmesi, ilk aşamada ateşkes ilan edilmesi, ardından da siyasi ve kalıcı bir çözüm için ciddi adımlar atılması ihtimalidir. Durum böyle olursa, genel olarak Suriye özel olarak da Halep yeniden yapılandırma sorunuyla karşı karşıya kalacaktır. Yüz binlerce insanın yerinden edildiği de göz önünde bulundurulursa, sivil halkın tekrar yerlerine dönmesi bağlamında çok zor bir süreçten geçilecektir. Göçmenlerin geri dönmeleri ve yeniden imar projeleri Halep’le sınırlı kalmayacak, Suriye’nin tamamında bu durum söz konusu olacaktır. Suriye, Irak gibi petrol zengini bir ülke olmadığından, bu süreçte özellikle ciddi ekonomik sıkıntılar ve kaynak sorunuyla yüzleşecektir. Dolayısıyla, yeniden imarın dış yardım olmadan gerçekleştirilmesi imkânsızdır. Bu konuda, ABD Dışışleri Bakanı yaptığı bir açıklamada, eğer istedikleri sistem Suriye’de kurulmazsa uluslararası toplumun yeniden yapılandırma ve imar süreçlerinde yardım edemeyeceğini ifade etmiştir. Bahsedilen birinci ihtimalin Suriye’de gerçekleştirilmesi imkânsız değildir; fakat bu aynı zamanda kolay bir süreç de değildir. ABD-Rusya ilişkilerinin Trump döneminde kazanacağı yeni ivme, bu senaryonun gerçekleştirilmesinde önemli rol oynayacaktır. Ayrıca ABD-Türkiye, İran-ABD ve Türkiye-İran ilişkileri de bu konuda sürece yapabilecekleri olumlu katkılar bakımından, dikkate alınması gereken hususlar arasında yer almaktadır.

İkinci senaryo ise ateşkes anlaşmasının başarısız olmasıdır. Eğer taraflar Cenevre Süreci’nde olduğu gibi yine başarısız olurlarsa, o zaman Suriye’deki çatışmanın şiddetinin artması ve daha kanlı günlerin yaşanması öngörülmektedir. 2016 yılında Halep’te yaşananlara benzer olayların, 2017 yılında da yaşanması kaçınılmazdır. Bu ihtimalin gerçekleşmesinde, ABD kadar İran’ın da rolü dikkate alınmalıdır. İran Dışışleri Bakanı Cevad Zarif, bununla ilgili olarak sosyal medyada yapmış olduğu bir paylaşım ile Suriye’de, Rusya ve Türkiye’nin çabaları sonucunda meydana gelen ateşkesi “büyük başarı” olarak nitelendirse de, pratikte bunun ne kadar merak konusu olduğunu ifade etmiştir.

Özellikle Trump’ın ABD’nin yeni yönetiminde belirlediği isimlerinin çoğunun İran karşıtı politikalar izlenmesinden yana oldukları da dikkate alındığında, bu yeni isimlerin ABD-İran ilişkilerinin gerilmesine neden olacağı öngörülmektedir. Bu olumsuz hava da doğrudan Suriye Krizi’ne

yansıyacaktır. Çünkü İran'ın Suriye'de önemli aktörler arasında yer alması sebebiyle, krizin “İran'sız çözümü” neredeyse imkânsızdır. Zira, Suriye'deki çatışmalara 2011 yılından bu yana farklı isimler altında onlarca Şii grup katılmıştır. Irak'tan gelen Şii milisler, bizzat İran'ın organize etmesiyle Suriye'ye gönderilmişlerdir. Ayrıca Lübnan Hizbullahı milisleri de İran'ın denetiminde Suriye'ye yönlendirilmiştir. Bunların yanında, İran'ın resmi olarak Suriye'ye asker ve mühimmatlar gönderdiği de göz önünde bulundurulursa, İran'ın Suriye'de huzuru bozma, istikrarı tehdit etme ve mezhep çatışmasını körüklemeye potansiyeline sahip olduğu görülmektedir.

2.3. Suriye'nin Kuzeyinde “Kürt Federe Devleti”nin İlanı

Suriye Krizi'nin başlamasıyla birlikte, bölgede PKK'nın desteğiyle hem silahlı hem de siyasi faaliyet gösteren oluşumlar kurularak, Kürtlerin bulundukları yerler ağırlıklı olarak kontrol altına alınmıştır. PYD ve uzantısı YPG gibi oluşumlar, PKK'nın doğrudan desteğiyle, özellikle Haseke, Ayn Al-Arap (Kobani) ve Afrin gibi Türkiye'ye yakın sınır bölgelerini kontrol etmişlerdir. Fırat Nehri boyunca uzun, stratejik ve Akdeniz'e açılım bakımından önemli olan bir koridor oluşturmak amacıyla büyük uğraşlar verilmiştir. Söz konusu terör örgütleri, özellikle 9 Eylül 2014 tarihinden itibaren doğrudan ABD ve koalisyon güçlerinden yardım almaya başlamıştır. ABD, PYD ve YPG gibi terör örgütlerine yardım etmesinin nedeni olarak, DEAŞ terör örgütüne karşı savaşılmamasını göstermiştir. Fakat ABD'nin 2016 yılında Türkiye'nin sınıra paralel bölgelerinde bu terör örgütlerine destek vermesiyle anlaşılmıştır ki; ABD, terör örgütü denetiminde “BOP Kürdistanı'nı” kurma konusunda kararlıdır. Bu bağlamda, PKK terör örgütünün kontrolünde bulunan Suriye'nin kuzeyindeki bazı bölgelerin ABD'nin yardımıyla ele geçirildiği anlaşılmaktadır.

17 Mart 2016 tarihinde, Suriye'nin kuzeyinde yer alan ve PKK'nın uzantısı olan Kürt grupların kontrolünde bulunan bölgelerde federal bir sistem kurulduğu ilan edilmiştir. PKK'lıların bu hamlesine karşı ilk tepki Esad rejiminden gelmiştir. Esad rejimi böyle bir adımın herhangi bir yasal dayanağının olmadığını açıklamıştır. Ardından Türkiye'den de PKK'nın Kuzey Suriye'de attığı adıma karşı tepki gelmiştir. Rusya bile PYD ve YPG'nin bu kararına karşı olduğunu açıklamıştır. En önemlisi, Suriye Muhalefet ve Devrimci Güçler Koalisyonu böyle bir sistemin oluşturulmasına şiddetle karşı çıkmıştır. Ayrıca, Kürtler arasında ağırlığı olan Irak Bölgesel Kürt Yönetimi (IBKY)'nin Başkanı Mesut Barzani tarafından da bu hamleye itiraz gelmiştir. Bütün bu tepkilere rağmen ABD destekli bu terörist gruplar geri adım atmayarak tutumlarında ısrar etmektedirler. Hatta daha da ileri giderek, 2016 yılının son ayında kurdukları federal sistem içerisinde bulunan

bölgeleri yönetmek için “Toplumsal Sözleşme” adı altında bir anayasa oluşturduklarını ilan edip önümüzdeki birkaç ay içerisinde seçimlere gidileceğini duyurmuşlardır.

ABD’nin Suriye’de, Irak’ın kuzeyinde kurulan bağımsız Kürt yönetimine benzer bir oluşumun kurulmasına göz yumacağı, bu gruplara verdiği desteklerden açık ve net biçimde anlaşılmaktadır. Son dönemlerdeki gelişmeler de bu ifadeyi doğrulamaktadır. İlk olarak söz konusu Terör gruplarının kurulmasına ve faaliyete geçmelerine göz yumulmuş, ardından bu grupların ABD’nin desteğiyle ele geçirdikleri bölgelerde öz yönetim ilan etmelerine müsaade edilmiştir. 2016 yılının Mart ayında da bu terör grupları, diğer muhalif gruplara danışmaksızın kontrollerindeki bölgelerde federal yönetimler kurarak kendilerine yasal meşruluk kazandırmaya çalışmışlardır. Bu gruplar, 2017 yılında planları çerçevesinde seçimlere giderek meşrulaştırmaya çalıştıkları oluşuma halkın desteğini sağlamayı amaçlamaktadırlar. Gerçekleştirmeyi düşündükleri seçimlerin de demokratik seçimler olmayacağı kesindir; fakat böyle bir adım atmalarının altında oluşturdukları sisteme meşruluk verme hedefi yatmaktadır.

2017 yılında da Suriye’de PKK uzantısı grupların aktif biçimde sahnede olacakları kesindir. Bu grupların doğrudan ABD’nin destek ve denetimiyle öz yönetim kurma amaçlarına büyük ölçüde yaklaşacakları düşünülmektedir. Türkiye, Fırat Kalkanı Operasyonu’yla en azından Haseke, Ayn El-Arap ve Afrin bölgelerini birbirine bağlayan güzergâhtaki Türkmen ve Arapların bulundukları bölgeler sayesinde, temel ve stratejik bir koridorun oluşturulmasını engellemeye çalışacaktır. ABD, Türkiye’nin kırmızı çizgisi niteliğinde olan bu mesele üzerinden 2017 yılında da baskı yapacak; özellikle Türkiye’nin Rusya ile yaptığı işbirliğinden caymasına yönelik girişimlerde bulunacaktır.

2.4. Tedmur’un DEAŞ Tarafından Tekrar Ele Geçirilmesi

Suriye’nin tarihi kentlerinden biri olan Tedmur (Palmira), 2015 yılının Mayıs ayında tamamen DEAŞ terör örgütünün eline geçmiştir. Yaklaşık bir yıl sonra, 2016 yılının Mayıs ayında, Rusya’nın yoğun hava saldırıları sonucunda Esad rejimi şehri tekrar almıştır.

2015 yılının Mayıs ayında Tedmur şehri DEAŞ’in kontrolüne geçtiğinde, Tedmur Müzesi’nde bulunan yüzlerce tarihi eser Suriye Ordusu tarafından götürülmüş; fakat bazı büyük eserler DEAŞ’in kontrolündeki bölgede kalmıştır. DEAŞ terör örgütü, ele geçirdiği bölgelerde tüm tarihi eserlere yaptığı gibi, burada da yüzlerce tarihi eseri sistematik olarak tahrip etmiştir. Aynı şekilde Rusya ve Esad rejimine bağlı güçler tarafından Suriye’de, özellikle Tedmur şehrine gerçekleştirilen hava saldırıları sonucu şehirde

birçok tarihi eser de yok olmuştur. 2016 yılının hem Mart hem de Mayıs aylarında yoğun biçimde saldırılar düzenlenmiştir. Özellikle Rusya'nın hava saldırıları kentin birçok yerini tahrip etmiştir. Buna karşın kurtulan mahalle ve bölgeler de DEAŞ terör örgütü ile Esad rejimine bağlı güçler tarafından tahrip edilmiştir. Suriye'nin ortasında yer alan böylesi bir tarihi kentin bir yıl içerisinde birkaç kere ağır biçimde saldırıya uğraması, tarihi değerlere yöneltilen doğrudan bir saldırıdır. Böylece Suriye'de yaşanan vahşet sadece sivil halkı kapsamakla yetinmemiş, aynı zamanda ülkenin tarihi değerleri de sistematik biçimde hem Rusya, İran ve rejim güçleri tarafından hem de DEAŞ tarafından yok edilmiştir.

2017 yılında Tedmur, jeopolitik konumundan dolayı yine Rusya'nın ve Esad rejim güçlerinin hedefinde olacaktır. Bu tarihi kentin Rusya, Esad rejimi ve İran'ın saldırılarına maruz kalacağına kesin gözüyle bakılmaktadır.

3. IRAK'TA BİTMEYEN SAVAŞ

Iraklılar için kolay geçmeyen ve sıkıntılarla dolu bir yıl olan 2016'da petrol fiyatlarından kaynaklanan ekonomik sıkıntıların devam etmesi ve DEAŞ terör örgütünün kontrolünde olan bölgelere askeri operasyonlar düzenlenmesi, ülkede meydana gelen önemli gelişmeler olarak nitelendirilebilir. Iraklı siyasi grup ve partiler arasındaki anlaşmazlıklar bu yıl içinde de devam etmiş ve Iraklı siyasiler, aralarındaki anlaşmazlıklardan dolayı ülkenin kaderini belirleyen konularda dahi bir araya gelememişlerdir. Haliyle bu sorun ülkede güvensizliğin devam etmesine neden olmuştur. Söz konusu sorun 2003 yılında başlayıp günümüze kadar devam etmiş ve 2016 yılında da gündemdeki konumu korumuştur. 2014 yılında Haydar El-İbadi hükümetinin temel hedeflerinden biri olan yolsuzluklarla mücadele konusunda dahi herhangi bir ilerleme kat edilememiştir. El-İbadi hükümetinin programında üzerinde titizlikle durduğu konu, DEAŞ terör örgütüne karşı mücadele olmuştur. Bu bağlamda el-İbadi döneminde, 2016 yılında, Ramadi ve Felluce gibi önemli bölgeler koalisyon güçlerinin sağladığı destekle kontrol altına alınabilmiştir. Ayrıca dünyada büyük yankıları olan Musul Operasyonu da, 2016 yılının Ekim ayında başlamıştır. Genel olarak Irak'ta 2016 yılında yaşanan en önemli gelişmeler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

3.1. Felluce-Anbar-Şargat'ın Kontrolü ve Musul Operasyonu'nun Başlatılması

Irak topraklarının yarısına yakını, 2014 yılından bu yana DEAŞ terör örgütünün elindedir. Bütün bu gelişmeler, ülkeyi kaostan kaosa sürükleyen Irak'ın önceki Başbakanı Nuri El-Maliki'nin diğer siyasi grup ve partilere karşı uyguladığı dışlayıcı politikalar yüzünden yaşanmıştır. Irak'ta kaybedilen toprakların tamamına yakınının, Sünnilerin çoğunlukta oldukları bölgeler olması da dikkat çekicidir. 2016 yılının başlarında Ramadi, terör örgütü DEAŞ'ten tamamen temizlenmiştir. Söz konusu kent, bulunduğu coğrafi konum itibarıyla büyük önem taşımaktadır. Çünkü burası, Irak-Suriye-Ürdün üçgeninde yer almaktadır ve haliyle bu üç ülkeye giriş-çıkışı kontrol etmek bakımından önemlidir. DEAŞ'ı Ramadi'den çıkarmak, bu terör örgütünün hareket alanını sınırlandırmak anlamına gelmektedir. Bu yüzden Musul Operasyonu'ndan önce Ramadi kontrol altına alınmıştır. Aslında 2016 yılına Ramadi'nin kontrolünün sağlanmasıyla girmek, El-İbadi hükümeti için Musul Operasyonu öncesi moral ve psikolojik üstünlük sağlanması bakımından olumlu bir gelişme olmuştur.

2016 yılının Haziran ayında Irak Ordusu, Felluce'nin tamamen kontrol altına alındığını duyurmuştur. Felluce, 2003 yılından bu yana silahlı grupların kontrolünde olan stratejik bir bölgedir. İşgalci ABD güçleri bile Felluce'yi ancak tahrip ederek kontrol edebilmiştir. Bu bölgenin Anbar'a bağlı olması ve Bağdat'ın kuzeybatısının 60 kilometre uzağında yer alması, başkent için doğrudan bir tehdit olarak algılanmasına yol açmaktadır. 2016 yılında Felluce'nin ordu güçlerince kontrol altına alınması, El-İbadi hükümeti açısından büyük bir başarıdır.

Eylül 2016 tarihinde, Iraklılar arasında “Kurtlar İli” olarak da adlandırılan Şargat'ın kontrolü de Irak ordusuna geçmiştir. Şargat'ın, Musul'un yaklaşık 115 kilometre uzağında bulunmasından kaynaklı sahip olduğu stratejik konumdan dolayı, özellikle Musul Operasyonu başlamadan önce kontrol altına alınması çok önemli görülmüştür. Ayrıca Şargat üzerinden Irak'ın üç iline ulaşım sağlanabilmektedir. Şargat; Selahaddin ilinin kuzeyine yaklaşık 125 kilometre, Kerkük'e ise batı yönünden 135 kilometre uzaklıktadır. Böylece Şargat; Musul, Selahaddin ve Kerkük illerine doğrudan ulaşılması bakımından çok önemlidir. Bu bölgenin DEAŞ'ten temizlenmesi, Musul Operasyonu sırasında orduya destek sağlanması açısından hayati önem taşımaktadır. Sonuçta, bahsedilen bütün bu bölgeler 2016 yılında DEAŞ'ten temizlenmiştir. Irak için 2016 yılı sert ve kanlı geçse de Anbar, Felluce ve Şargat gibi önemli bölgelerin DEAŞ'ten temizlenmesi bakımından olumlu gelişmelere de eve sahipliği yapmıştır.

Irak'ta DEAŞ'ın kontrolünde kalan en büyük il Musul'dur. Irak ordusu, bu bölgelerin kontrol edilmesinin ardından Musul Operasyonu'nun başlatılması

için hazır hale getirilmiştir. El İbadi Barzani ile temasa geçerek, ABD'nin kontrolünde ve İran'ın takibi altında Musul Operasyonu'nun 17 Ekim 2016 tarihinde resmen başladığını duyurmuştur.

Musul Operasyonu 17 Ekim 2016 tarihinde başlamış olmasına rağmen, 2017 yılında da devam edecektir. Aralık 2016 tarihinde Musul Operasyonu'nun birinci aşamasının başarıyla tamamlandığı ve aynı ayın son günlerinde ikinci aşamanın başlatıldığı duyurulmuştur. 2016 yılı içerisinde Irak Ordusu, Peşmerge ve şii Haşdi şabi milis güçleri tarafından gerçekleştirilen operasyonlar sırasında çok sayıda kayıp verilmiştir. Fakat bunun karşılığı olarak, geniş alanları kapsayan ve stratejik bakımdan büyük öneme sahip olan kentler kontrol altına alınmıştır. Bu bakımdan 2016 yılı, Irak'ta DEAş'ın zayıflatılmaya ve nüfuzunun azaltılmaya çalışıldığı yıl olarak nitelendirilebilir.

2016 yılında da Irak Ordusu, Peşmerge ve şii Haşdi şabi milis güçleri DEAş'ı tamamen yok etmek için büyük çaba harcayacaklardır. Fakat Irak'ta terör örgütlerini tamamen yok etmek çok zor görünmektedir. Çünkü, ülkedeki etnik ve siyasi gruplar arasında büyük görüş ayrılıkları mevcuttur. Devletin bütün kurumlarından ve ordudan neredeyse tamamen uzaklaştırılan Sünniler, kendi ülkelerinde yabancılaştırılmaya çalışılmaktadır. Bunlara ek olarak, ordudan daha etkin bir hale getirilen şii milis güçleri, ülkenin istikrarını derinden etkileyen bir diğer meseledir. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda, 2017 yılında DEAş tehlikesi azalsa dahi bu gibi sorunlardan dolayı ülkede istikrarın sağlanması imkânsız görünmektedir.

3.2. Haşdi şabi Yasası

2014 yılı itibarıyla Irak'a baktığımızda, farklı siyasi şii grupların silahlı birliklerinden oluşan çok sayıda milis gücünün varlığı görülmektedir. Bu milis güçler, her ne kadar 2003 yılından sonra kendilerine karşı defalarca hamleler yapıldıysa da, bir yandan İran diğer yandan da iktidarda bulunan şii gruplar tarafından desteklendikleri için mevcudiyetlerini koruyabilmişlerdir. Irak Ordusu'nun 2014 yılında DEAş terör örgütüne karşı koyamamasının sonucu olarak, ordu birlikleri direnmeden kaçıp büyük bir hezimete uğratılmıştır. Bunun bir sonucu olarak da DEAş tehlikesi; Irak'ta o dönemde, özellikle Musul'un düşmesinin ardından, şiileri tedirgin etmiştir. Bu erevede, Necef İlim Havzası'nın başında bulunan Ayetullah Ali As-Sistani'nin DEAş tehlikesine karşı eli tutan herkesin cihada katılmasını öngören bir fetva çıkarması, şii milislerin aynı çatı altında toplanmasında büyük rol oynamıştır. As-Sistani'nin fetvası, sadece dar mezhep çıkarlarına hizmet ederek, ordudan bağımsız biçimde mezhebe dayalı bir silahlı şii milis gücünün kurulması sonucunu doğurmuştur. Dönemin Başbakanı Maliki, bu fetvaya dayanarak, Haziran 2014 tarihinde şii milislerden oluşan Haşdi şabi'nin kurulduğunu duyurmuştur. Bu adıma farklı siyasi Sünni gruplardan tepki gelmesine rağmen, daha da ileri gidilerek milis glerin masraf ve mühimmatları

hükümet tarafından karşılanmıştır. 2014 - 2017 yıllarını kapsayan dönemde, Irak'ın genel bütçesinden Haşdi Şabi milis güçlerine milyarlarca Amerikan doları ayrılmış/verilmiştir. Doğrudan İran'ın etki ve kontrolünde bulunan Haşdi Şabi milis güçlerine bu kadar büyük miktarlarda paranın tahsis edilmesi, Irak'ta ekonomik krizin daha da derinleşmesine neden olmuştur. Şii partiler ve İran, bunlarla yetinmeyip Haşdi Şabi milis güçlerini meşrulaştıracak yasal zeminin oluşturulması için büyük çabalar harcamışlardır.

Haşdi Şabi, kuruluşundan bu yana Sünni ağırlıklı bölgelerin DEAŞ'ten temizlenmesi amacıyla askeri operasyonlar düzenlemektedir. Haşdi Şabi tarafından kontrol altına alınan bölgelerde yaşayan çok sayıda Sünni sivil, adil yargı mekanizması olmaksızın yargısız infaza maruz kalmıştır. Bu nedenle örgüt, farklı uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından insan hakları ihlalleri nedeniyle eleştirilmiştir. Örneğin; Uluslararası Af Örgütü'nün 2015-2016 raporunda, Irak'ta savaşıran bütün tarafları eleştirilerek, özellikle DEAŞ'ın ve Haşdi Şabi milislerinin Sünni bölgelerde insan haklarının ihlal ettiğine dikkat çekilmiştir.³ Bu nedenle Şii milislerin diğer Sünni bölgelerdeki ve özellikle Musul'daki operasyona katılımı; yerel, bölgesel ve küresel düzeylerde tepkilere neden olmuştur. Ancak buna rağmen, Haşdi Şabi milis güçleri Türkmen şehri Telafer'e doğrudan saldırıya geçmiştir; şehir halâ örgütün hedefinde bulunmaktadır. Ayrıca Haşdi Şabi, İran'ın ve Irak'ta iktidarda olan Şii grupların ısrarları üzerine Musul Operasyonu'na katılmıştır.

Iraklı Şiiler ve İran; Haşdi Şabi'ye yasal zemin hazırlamak amacıyla, 26 Kasım 2016 tarihinde Haşdi Şabi yasasının parlamentoda kabul etmiştir. Bu yasaya, Sünni Irak Güçleri Koalisyonu tarafından sert biçimde karşı çıkmıştır. Ayrıca Kürtler de yasanın oylaması sırasında ikiye ayrılmış, bir grup Kürt milletvekili yasanın onaylanmasına karşı çıkmıştır.

Irak'ta 2003 yılından itibaren, yasaların çıkarılması bütün siyasi grup ve partilerin uzlaşmasıyla gerçekleştirilmektedir. Fakat bu yasa, bir ilk olarak taraflar arasında uzlaşa sağlanmaksızın, çoğunluk yöntemiyle ve İran'ın baskıları sonucunda acil bir şekilde çıkarılmıştır. Yasada aşağıdaki hususlara yer verilmiştir.

1) Haşdi Şabi, bağımsız bir askeri kurum olarak Irak ordusunun bir parçasıdır ve doğrudan Genelkurmay Başkanlığı'na bağlıdır.

Bu durumun pratikte hiçbir karşılığı yoktur. Çünkü Haşdi Şabi milislerine yasal statü vermenin temel hedefi, bu milis güçlerini ordudan ayrı bağımsız bir askeri kurum haline getirmek ve orduyu zayıflatıp Haşdi Şabi'nin ağırlığını ortaya koyarak ülkeyi ele geçirmektir.

2) Haşdi Şabi Heyeti'nde, diploma ve yaş şartları hariç, bütün askeri kural ve düzenlemeler geçerli olacaktır.

Yaş ve diploma, askeri kurumlarda profesyonellik açısından aranan iki önemli şarttır. Fakat bu milisler gayri nizami biçimde, mezhep ve siyasi

partie mensup olma kriterlerine göre oluşturulduklarından, bu iki önemli koşul aranmaz duruma getirilmiştir. Çünkü bu iki önemli şart aranırđa, milis güçlerinin çoğunun oluşturulmak istenen kurumdan atılması gerekmektedir.

3) Haşdi şabi üyeleri bütün askeri rütbe ve imtiyazlardan yararlanacaklardır.

Bu madde; askeri rütbe ve imtiyazların cahil, tecrübesiz ve hak etmeyen kişilere verilmesine neden olmaktadır. Askeri rütbe ve imtiyazlar, ancak “belli bir eğitim” veya “belli bir hizmet süresinin dolması” gibi şartların yerine getirilmesinin ardından verilmektedir. Fakat bu maddeden sonra, keyfiyete göre askeri rütbe ve imtiyazlardan yararlanabilecektir.

4) Haşdi şabi üyeleri bütün siyasi bağlantılarını koparacak ve üye oldukları siyasi partilerden ayrılacaklardır.

Bu şartın yerine getirilmesi imkânsızdır. Çünkü, Haşdi şabi farklı şii gruplardan ve partilerden oluşmaktadır. Örgüt üyelerinin, kendilerine bu kadar imtiyaz sağlanmasına neden olan parti ve gruplardan ayrılmaları mümkün değildir.

5) Herhangi bir oran veya sınırlama getirilmeden, Haşdi şabi Irak’ta bulunan bütün kesimlerin temsilcilerinden oluşacaktır.

şiiler, ucu açık kavramları her zaman kendi çıkarları için kullanmışlardır. Haşdi şabi, şii mezhebi üzerine kurulu bir askeri güçtür. Böyle bir maddeye yer verilmesi, özellikle Sünnilerin bu kurum altında yer alabileceklerini ima etmek içindir. şiilere yakın veya gayri meşru yollarla etki altına alınan kimi Sünnilerin oluşturduğu, Haşdi şabi’ye bağlı bazı milis güçler bulunmaktadır. Fakat bunlar gerçek Sünni kesimi temsil etmemektedir. Ayrıca sayıları da oldukça azdır.

6) Haşdi şabi Heyeti’nin, Irak’ta bulunan illerde hareket etmelerine Genelkurmay Başkanı karar verecektir.

Başbakanlık koltuğunda 2003 yılından beri şiilerin oturmasından dolayı, Haşdi şabi milis güçlerini yönetme yetkisinin şiilerde kalacağı kesin görünmektedir. Maliki örneğinde, başbakanın nasıl mezhebe dayalı politikalar izleyebileceğine çok net şekilde şahit olunmuştur.

7) Haşdi şabi’de yeni bir tümenin oluşturulması için parlamentonun onayı aranacaktır.

Eğer şiiler ek bir tümenin oluşturulmasını isterlerse, parlamentoda çoğunluğu oluşurmaları nedeniyle gerekli yasanın çıkarılmasını sağlayacaklardır. Bu maddenin de sadece süs niteliğinde olduğu aşıkardır.

2016 yılında çıkarılan Haşdi şabi Heyeti Yasası, özel olarak 2017 yılında ve sonraki dönemlerde de tartışılacaktır; bu yasanın sürekli gündemde kalacağına kesin gözyle bakılmaktadır. DEAş sonrası dönem için de Haşdi

Şabi, Irak'ın toprak bütünlüğüne karşı ciddi bir tehdit unsurudur. Aynı zamanda mezhep çatışmasını da körükleyecektir; çünkü bu milis güçleri, İran'ın desteği ve bir Şii din adamının fetvası sonucu, dar mezhepsel temeller üzerinde oluşturulmuştur.

3.3. Ankara-Bağdat İlişkilerinde Yapay Kriz: İran Faktörü

Musul Operasyonu başlamadan önce, kimlerin bu operasyona katılacağı yerel, bölgesel ve küresel düzeyde hararetli tartışmalara neden olmuştur. Bu bağlamda Türkiye'nin; gerek komşu ülke olması gerekse gelişmelerin kendisini ciddi derecede etkileme kapasitesinden dolayı, çekinceleri söz konusu olmuştur. Ayrıca, uluslararası insan hakları kurumlarının da raporlarında yer alan Haşdi Şabi milislerinin mezhebe dayalı politikalarla insan haklarını ihlal ettikleri belgelenmiştir. Türkiye, bu raporları ve kendi çekincelerini ileri sürerek Haşdi Şabi'nin operasyona katılmasına karşı çıkmıştır. Çünkü Türkiye, bu bölgelerin kendi halkları tarafından yönetilmesinden yana olduğunu açıkça ilan etmiştir. Bölgede yaşayan halk ise Sünniler, Türkmenler ve Hristiyanlardan oluşmaktadır. Bu doğrultuda, Haşdi Vatani adı altında ve bölge insanlarından oluşan bir askeri birliğin eğitimini sağlamak amacıyla, Başika'da Türk Silahlı Kuvvetleri'ne mensup askerler konuşlandırılmıştır. Türk askeri varlığının bölgedeki bir diğer amacı da PKK ve DEAŞ terör örgütlerinden gelebilecek tehlikeleri önlemektir.

Irak'ta stratejik bir noktada Türk askeri varlığının bölge devletlerinden bir kısmı rahatsızlık duymaktadır. Bu devletlerin başında İran gelmektedir. Çünkü Türkiye'nin etkinliğini tehdit olarak algılamaktadır. Bu yüzden İran, Türkiye'yi sıkıştırmak amacıyla, Irak hükümeti üzerinden Türk askeri varlığını sert bir biçimde eleştirmiştir. Hükümet, bu askeri varlığın Irak'ın egemenliğini çiğnediğini iddia etmiştir. Aslında konuya yüzeysel bakıldığında Irak'ın talepleri haklı gibi görünmektedir; fakat burada söylemlerin gerçeğe uyuşmadığı ortadadır. Zira, Türkiye'nin 600 askerden oluşan az sayıda askeri varlığının asıl hedefleri şunlardır:

1) Yasal çerçevede, Musul halkından oluşan bir askeri birlik kurmak.

Haşdi Şabi daha önce Anbar, Tikrit ve Felluce gibi Sünni kentlere girdiğinde sivil ve masum insanları katletmiştir. Bu yüzden aynı senaryonun Musul'da tekrarlanması istenmemekte ve bir şekilde bu ihlallerin önüne geçilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Türk askeri, bölge halkından meydana gelen silahlı birliklerin oluşması için farklı askeri eğitimler vermektedir.

2) PKK ve DEAŞ terör örgütlerinin o bölgede, özellikle de Sincar Dağı’nda ikinci bir Kandil’in oluşturmaları hedeflerini ortadan kaldırmak.

Özellikle PKK terör örgütünün, son dönemlerde bu bölgelerdeki faaliyetleri göze çaracak biçimde artış göstermiştir. Merkezi Hükümet PKK terör örgütünün faaliyetlerine son veremediği için, bu görevin Türk askerleri aracılığıyla yapılması, Türkiye’nin meşru müdafaa hakkıdır.

3) Türk askerlerin bölgede bulundurulması suretiyle Irak’ta terör örgütlerine karşı mücadele etkin rol oynamak.

İran ve Irak Hükümeti’nin iddia ettiği gibi, Türkiye’nin herhangi bir işgal niyetinin olmadığı bariz bir şekilde ortadadır. Ayrıca mevcut 600 askerle bir ülkenin toprakları işgal edileceği iddiası, gerçeklikle bağdaşmayan ve dahası komik bir iddiadır. Türkiye-Irak ilişkileri diplomatik kanallarla normalleştirilmeye çalışılmıştır. Bu konuyu ele alan çok sayıda ziyaret gerçekleşmiş ve en önemli gelişme de 30 Aralık 2016 tarihinde gerçekleşen Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile Irak Başbakanı Haydar El-İbadi arasındaki telefon görüşmesi olmuştur. Görüşmede iki taraf arasındaki buzların eritilmesi için çaba harcanmıştır. İki ülke arasındaki ilişkiler, 2017 yılının Ocak ayında gerçekleşen Başbakan Binali Yıldırım’ın Bağdat ziyaretiyle farklı bir boyut kazanmıştır.

Türkiye-Irak ilişkileri her zaman dalgalı bir şekilde seyretnmiştir. Çünkü ülke bürokrasisi ve siyaseti doğrudan İran’ın kontrolünde olduğundan, Irak’ın Türkiye’ye karşı izleyeceği uzun vadeli bir dış politikası bulunmamaktadır; izlenen politikalar daha çok İran’ın çıkarları doğrultusundadır. İran’ın politikası ise genelde, Türkiye’ye karşıt bir jeopolitik olduğundan, bu durum Türkiye-Irak ilişkilerine olumsuz yansımaktadır.

2017 yılında Türkiye-Irak ilişkileri daha sakin seyredecek gibi görünse de ilişkilerin İran baskısına maruz kalacağı açıktır. Suriye’de yaşanan gelişmeler de Türkiye-Irak ilişkilerini etkilemektedir. Eğer Suriye’de Türkiye-İran ilişkileri olumlu yönde ilerlerse bu olumlu hava Irak’a da yansımaktadır. Tam tersi bir durum halinde yani taraflar anlaşma sağlayamazlarsa, bu olumsuz hava doğrudan Irak’ı etkileyecektir. Sonuçta 2017 yılında DEAŞ’e ve diğer terör örgütlerine karşı mücadele konusunda bazı ilerlemeler kaydedilecektir.

Ayrıca Irak, birçok alanda Türkiye’nin yardımına ihtiyaç duymaktadır. Ekonomik, ticari, askeri ve hatta güvenlik alanlarında Türkiye gibi samimi ve dürüst bir ülke ile iyi ilişkiler kurmak, Irak açısından son derece önemlidir. Buna karşılık Türkiye, özellikle 30 Aralık 2016 tarihinde gerçekleşen Erdoğan-İbadi telefon görüşmesiyle, Irak’la iyi ilişkilerin kurulacağını sinyallerini vermiştir. Bunun ise büyük ölçüde 2017 yılında gerçekleşeceği öngörülmektedir. Bu bağlamda Ocak ayında gerçekleştirilen Başbakan Binali Yıldırım’ın Bağdat ziyaretinin de, Ankara-Bağdat arasındaki buzların erimesinde büyük rolü olacaktır.

3.4. El-İbadi Hükümeti'ne Yolsuzluk Tepkisi

2014 yılında göreve gelen El-İbadi hükümetinin terörle mücadeleden sonra en önemli hedeflerinden biri, Irak'ta yaygınlaşan yolsuzluklara karşı mücadele etmektir. Ancak söz konusu mücadeleyi yürütmek, El-İbadi gibi zayıf kişiliğe sahip biriyle çok zordur. Çünkü mevcut hükümetin kendisinden öncekilerden bir farkı yoktur; hatta bazı yönleriyle daha da kötüdür. Fakat buna rağmen, genç Şii lider Mukteda Es-Sadr, yaygınlaşan yolsuzluklara karşı mücadele edilmesinde ısrar etmiştir. Bu yüzden Es-Sadr taraftarları Nisan 2016 tarihinde Bağdat'ın hükümet ve parlamento binalarının bulunduğu Yeşil Bölge'de ayaklanmalar düzenlemeye başlamış ve parlamento binasına girerek, burayı bir süreliğine ele geçirmişlerdir. Yeşil Bölge, 2003 yılından bu yana sürekli saldırılara maruz kalmış, fakat hiçbir zaman tamamen ele geçirilmemiştir. Gerçekleştirdiği bu eylemlerle istediğinde Irak'ta huzuru bozacak durumda ve en önemli bölge olan parlamento binasını bile işgal edebilecek kapasitede olduğunu gösteren Es-Sadr, böylece bütün dikkatleri üzerine çekerek hükümetten yolsuzluklarla mücadele konusunda ciddi adımlar atmasını talep etmiştir.

Bilindiği üzere Es-Sadr Grubu, 2005 yılından sonra kurulan hükümetlerin çoğunda yer almıştır. Dolayısıyla yolsuzluk söz konusuysa Es-Sadr grubu da bundan, en azından katılımı oranında, sorumludur. Buradan hareketle yolsuzlukların sorumluluğunu sadece bir tarafa yüklemek haksızlık olacaktır. Ancak Es-Sadr'ın bu gibi eylemlerdeki asıl hedefi, diğer Şii taraflara baskı yaparak daha fazla kazanım elde etmektir. 2004 yılında, Es-Sadr grubu diğer siyasi Şii gruplar ile işgalci güçler tarafından dikkate alınmamış ve kurulan geçici hükümetlerde temsil edilmemiştir. Bunun üzerine grup, o dönemde silahlı çatışmalara girmiştir. Sonuçta, Es-Sadr Grubu'nun siyasi yaşama katılma kararıyla olaylar kontrol altına alınmıştır. 2016 yılındaki olayları da bu bağlamda değerlendirmek mümkündür.

Es-Sadr, yolsuzluklar konusunda İbadi kadar Maliki'yi de hedef almaktadır. Çünkü Maliki, 2006 yılında Es-Sadr grubuna karşı ABD'li işgalci güçlerle birlikte askeri operasyon başlatmıştır. Çatışmalar sonucunda, çok sayıda grup üyesi öldürülerek etkisiz hale getirilmiştir. Es-Sadr'ın bunu unutmadığı ve intikam peşinde olduğu ifade edilebilir.

Es-Sadr sert tutumunu, Maliki'nin 2016 yılının Aralık ayında gerçekleştirdiği güney illerine ziyareti sırasında da devam ettirmiştir. Maliki'nin ziyareti, es-Sadr yanlılarının protestolarına sahne olmuştur. Böylece Irak'ta seçim hazırlıklarına başlayan Maliki'ye kötü bir sürpriz hazırlanmıştır. Burada belirtilmesi gereken önemli nokta; her ne kadar bu protestoları gerçekleştirenler Es-Sadr taraftarları olsa da, genel olarak Şii tabanında da Maliki'ye karşı bir tepkinin varlığıdır. 2017 yılında, Irak'ta genel seçimlerin yaklaşmasıyla birlikte Şii siyasi gruplar arasında

şiddetli çekişmeler yaşanacağı açıktır. Fakat bu çekişmeler İran'ın denetiminde gerçekleşeceği için kontrolden çıkmayacak ve Şiilerin tamamen parçalanmasına neden olmayacaktır. Zaten taraflar, belli bir süre sonra aynı hedefe yöneleceklerdir. Fakat esas merak edilen konu, bugüne kadar görevde olan Şii ve Sünni siyasetçilerin radikal bir değişim olmadan, aynı şekilde 2017 yılında da görevlerine devam edip etmeyecekleri ve Irak seçimlerinden sürpriz sonuçlar çıkıp çıkmayacağıdır.

4. MEZHEP ÇATIŞMASI

Dünyanın en önemli üç dini olan Hristiyanlık, Yahudilik ve İslam'ın Ortadoğu topraklarında ortaya çıkmasından dolayı bölge, devamlı olarak dini ve bazen de mezhep temelli çatışmalara sahne olmuştur. Bunun yanında, Şiiiler ve Sünnilerce tarafından kutsal kabul edilen bazı önemli mekanlar da Irak, Suudi Arabistan ve İran olmak üzere Ortadoğu ülkelerinde bulunmaktadır.

Üç büyük Semavi dinin merkezi olması ve İslam'ın iki büyük mezhebinin kutsal mekanlarına ev sahipliği yapmasından dolayı dini ve mezhebi çatışmaların yuvası olarak ele alınan Ortadoğu'da Sünni-Şii mezhep çatışması 2003 yılından sonra üst noktalara taşınmıştır. Çünkü Irak işgalinin ardından İran, bölgede çok önemli konuma gelmiş ve nüfuzunu göze çarpacak seviyede artmıştır. Irak'ın ve bir noktaya kadar da Afganistan'ın, ABD tarafından İran'ın da destek ve yardımlarıyla işgal edilmesinden sonra, 1979 yılından bu yana hayal edilen ama bir türlü gerçekleştirilemeyen devrim ihraç politikası uygulanmaya başlanmıştır. İran, Şii mezhebine dayalı politikasını yayarak bölge ülkelerine açılırken, diğer taraftan radikal tutum ve fetvalarıyla bilinen Vahhabiler de şiddete dayalı gruplar yetiştirmişlerdir. İki taraf da birbirlerini şiddet eylemlerini yaymakla suçlamaktadırlar.

4.1. İran ile Suudi Arabistan'ın Irak Üzerinden Hesaplaşması

İran ile Suudi Arabistan arasındaki Şii-Sünni temelli çekişmeler, iki ülke sınırlarında kalmayarak bölge ülkeleri üzerinde de sürdürülmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda İran, ilk olarak Irak'ta nüfuzunu genişleterek

Irak - Suudi Arabistan arasında bulunan sınır çizgisi üzerinden baskı uygulamaya başlamıştır. 2016 yılında, Irak-Suudi Arabistan sınırına yakın çöl alanlarına İran Devrim Muhafızları denetiminde çimento betonları dökülerek askeri üssün kurulma hazırlıklarına başlanmıştır. Buna karşılık Suudi Arabistan, yıllardır Irak'taki radikal silahlı gruplara ve intihar eylemcilerine destek vermektedir. Bu destek, bazen maddi boyutta olduğu gibi bazen de manevi boyuttadır ve Vahhabilerin intihar eylemlerini mubah kılan fetvalar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. 2016 yılında da Irak'ta çok sayıda intihar eylemleri ve bombalı araçların patlatılmasıyla terör eylemleri gerçekleştirilmiştir. Bunları doğrudan İran veya Suudi Arabistan yapmasa da, iki ülke savundukları görüş ve inançlarla bu tür eylemleri teşvik etmektedirler.

4.2. Sünni-Şii Çatışmasının Zirve Yaptığı Yemen

Yemen, İran ve Suudi Arabistan arasındaki çekişmelere ve mezhep çatışmalarına sahne olan bir diğer ülkedir. Tahran yönetimi, Yemen'de azınlık olan Husilere askeri, maddi ve manevi destek vererek nüfuzunu genişletmeye çalışmaktadır. Yemen'in Suudi Arabistan'la olan sınır hattını da Irak'ta olduğu gibi, kendi lehine kullanmaktadır. Fakat Yemen'de, Sünni-Şii ayrımı üzerinden yürütülen rekabet, silahlı çatışmalar haline dönüşmüştür. Suudi Arabistan, Yemen'de İran'ın nüfuzunun genişlemesini durdurmak için "Kararlılık Fırtınası" gibi askeri operasyonlar başlatsa da başarılı olamamıştır. Yemen'e, diğer ülkelere olduğu gibi, Husilere yardım etmek amacıyla Hizbullah militanları yerleştirilmiştir.

2017 yılında İran ile Suudi Arabistan arasındaki rekabet ve çekişmeler dolaylı yollardan devam edecek, her iki taraf birbirlerini dize getirmeye çalışacaktır. Bu yılda Yemen'de barış ve istikrarın sağlanması mevcut konjonktür göz önünde bulundurulduğunda çok zor görünmektedir. Çünkü Yemen'de yaşanan gelişmeler, iç sorundan daha çok İran ve Suudi Arabistan destekli bir mezhep çatışmasıdır.

4.3. Suriye'de Mezhep Savaşları: Suudi Arabistan-İran

Suudi Arabistan ile İran'ın çekişmelerine sahne olan bir diğer ülke de Suriye'dir. 2011 yılında Suriye Krizi'nin başlamasından bu yana İran, mezhep çatışmasını bir müdahale aracı olarak kullanarak Sünni muhaliflere karşı savaşmak amacıyla Şii milislerini Suriye'ye göndermiştir. Buna karşılık, Suudi Arabistan da bazı Sünni muhalif gruplara yardım etmiştir. Suriye'de, dış aktörlerden daha çok birbiriyle rekabet içinde olduklarından İran-Suudi Arabistan çekişmesi pek gün yüzüne çıkmamaktadır. Ancak, Şiilerce kutsal kabul edilen mezarların korunması için sloganlar atılması sonucu yaşanan olaylar, şiddetli Sünni-Şii çekişmesinin önemli örneklerinden biridir.

4.4. İran'ın Suudi Arabistan Stratejisi'nde Lübnan

Lübnan kaynaklı ve İran destekli Şii Hizbullah militanlarının varlıkları, Yemen, Irak ve Suriye'de açık biçimde görülmektedirler. İran, Lübnan'da Hizbullah aracılığıyla ülkedeki siyasi yaşamı kontrolü altına almıştır ve Lübnan'da Hizbullah'ın onayı olmadan birşey yapmak söz konusu değildir. Ayrıca Hizbullah, istediğinde siyasi yapıda rahatça kaos çıkarabilecek potansiyele sahiptir.

Suudi Arabistan, Lübnan'daki diğer Sünni grupları desteklemekte fakat İran kadar başarılı olamamaktadır. Çünkü İran bu ülkede, Şiiilerin sayısı diğer kesimlere göre daha az olmasına rağmen Hizbullah aracılığıyla siyasi yaşamı kontrol etmektedir. Bu durum, özellikle Lübnan'daki cumhurbaşkanı seçimi sırasında açık biçimde görülmüştür. Lübnan Parlamentosu yaklaşık 45 defa toplanmasına rağmen, Hizbullah'ın itirazı nedeniyle cumhurbaşkanı belirleyememiştir. En sonunda, Hizbullah'a yakın adayın cumhurbaşkanı seçilmesiyle kriz çözülmüştür.

4.5. İran'ın Şii Merkezli Körfez Stratejisi

Körfez Ülkeleri'nde bulunan Şii nüfusunu etkilemeye çalışan İran, özellikle Bahreyn'de, Sünni iktidarı olumsuz biçimde etkilemek amacıyla çeşitli girişimlerde bulunmaktadır. Şiileri kışkırtarak iktidarı devirmeyi hedefleyen İran'ın karşısına bu meselede de Suudi Arabistan çıkmaktadır. Riyad yönetimi mevcut iktidarı özellikle askeri yönden desteklemektedir. Bu yüzden İran'ın desteğiyle Bahreyn'de sık sık ayaklanmalar ve kargaşalar yaşanmaktadır. Bu ayaklanma ve kargaşanın arka planında İran istihbaratının olduğu kesin bir gerçekliktir. 2017 yılında da İran'ın Bahreyn'deki faaliyetlerine devam edeceği açıktır. Örneğin; İran 1 Ocak 2017 tarihinde Bahreyn'in Güney isimli kentindeki bir cezaevine saldırı düzenleyerek 10 tutuklunun kaçmasına neden olmuştur. Olayın hemen ardından Bahreyn İçişleri Bakanı Şeyh Raşid Bin Abdullah Al-Halife, yaşananların sorumlusunun Tahran olduğunu duyurmuştur.⁴ 2017 yılının ilk gününde yaşanan bu olay, İran'ın Bahreyn'de Şiileri kışkırtma eylemlerine devam edeceğinin sinyalıdır.

4.6. Mezhep Çatışması Bağlamında Bölgenin Geleceği

Ortadoğu'da 2016 yılında devam eden mezhep çatışmalarının, 2017 yılında da gündemin sıcak başlıklarından birini oluşturacağı öngörülmektedir. Çünkü, İran ve Suudi Arabistan eksenli görünen mezhep çatışmaları sadece bu iki ülke arasında sınırlı kalmayıp, yukarıda zikredilen ülkelerde de yaygın hale getirilmiştir. Söz konusu iki ülke, bölge jeopolitiğinde daha da etkili olabilmek için Ortadoğu halklarında mezhepçiliği bir araç olarak kullanmaktadırlar. Her

kesimin kendisinin İslam'ın ve Müslümanların tek meşru temsilcisi ve lideri olduğu düşüncesinden hareket etmesi, Ortadoğu bölgesinde her iki taraftan yüzbinlerce Müslümanın hayatını kaybetmesine yol açmıştır. 2017 yılında da mezhep çatışması tüm hızıyla devam edecektir. Özellikle Ortadoğu'da ABD destekli bir Şii Hilâli'nin oluşturulması düşüncesi, ufuklarda mezhep çatışmasının daha da artacağını göstermektedir.

5. OBAMA’NIN 2016’DA İZLEDİĞİ ORTADOĞU POLİTİKASI

ABD, Ortadoğu politikasını bazı değişmez prensipler üzerine kurmuştur. Bu prensiplerin başında İran’ın nükleer programını temelden reddetmek gelmektedir. İsrail’in güvenliğini sağlamak da dış politikada izlenen değişmez prensiplerinden bir diğerini oluşturmaktadır. Ortadoğu’daki enerji kaynaklarının güvenliğini sağlamak ise ABD için değişmez prensiplerden üçüncüsünü oluşturmaktadır. Dolayısıyla, ABD Ortadoğu politikasını bu üç temel prensip üzerinde şekillendirmektedir. Özellikle İran’ın nükleer silah elde etme çabaları hem İsrail’in güvenliği hem de Ortadoğu’daki enerji kaynakları üzerinde ciddi bir tehlike oluşturmaktadır. Bunlara ek olarak George W. Bush döneminde “Büyük Ortadoğu Projesi (BOP)” doğrultusunda ABD’nin bu bölgeye askeri operasyon düzenlediği ve iki ülkeyi işgal ederek bölgeyle ne kadar ilgilendiği görülmektedir. Obama sekiz yıl önce iktidara geldiğinde, özellikle seçim kampanyaları sırasında ülkesini yüklü savaş harcamalarından kurtaracağı ve savaşlarda can kayıplarına son vereceği konusunda halkına söz vermiştir. Bu bağlamda ilk olarak Irak’ta bulunan askerlerini geri çekmekte ısrar etmiş ve 2011 yılında yapılan anlaşmayla, askerilerini geri çekmiştir. Bu gelişmeler üzerine Maliki, İran’ın da yardımıyla mezhep ayrımcılığına dayalı politika izlemeye başlamış ve o tarihten itibaren kendi diktatörlüğünü kurmak için ülkeyi adeta bir savaş alanına çevirmiştir. İzlediği ayrımcı politikalar sonucunda da 2014 yılına kadar Irak topraklarının yarısına yakını DEAŞ terör örgütünün eline geçmiştir.

Bahsedilen bu kaotik durumun temel sebebi olarak ABD askerlerinin geri çekilmesinden ziyade ABD'nin işgali ifade edilmelidir. ABD, Irak'ı işgal ettiğinde ülkeye demokrasi getireceğine dair söz vermiştir. Fakat işgalden sonra ülkenin güvenlik durumu gün gittikçe daha da kötüleşmiş ve günümüze kadar Irak bir türlü istikrara kavuşamamıştır. Yani Saddam döneminde Irak, ABD'nin işgali altındaki Irak'tan daha huzurlu, daha istikrarlı olmuştur ve Saddam rejimi dikta olmasına rağmen, ülkede bir yönetim erki ve sistem mevcuttu. ABD'nin gelmesiyle, bu kurumların gelişmesi bir yana, neredeyse tamamı yok edilmiştir. 2014 yılına gelindiğinde ise Irak halkı Saddam gibi diktatörden kurtulduğundan dolayı sevinirken acı gerçek şudur ki; ABD, halkın başına bir grup mafya getirmiş ve ülkenin yönetimini onlara teslim etmiştir. Bunun yanında da İran mezhebe dayalı politikalar izleyerek, gün geçtikçe Irak'taki nüfuzunu artmıştır. Şüphesiz ki bütün bunların nedeni ABD'nin Obama döneminde izlediği Ortadoğu politikasıdır.

5.1. Obama'nın İzlediği Politikaların Temelleri

Obama döneminde ABD'nin Ortadoğu stratejisi önceki dönemlerden farklı bir anlayışla kurgulanmıştır. Bu dönemde ABD yönetimi daha fazla Asya-Pasifik'e yönelmeyi tercih etmiştir. Obama, Ortadoğu'daki bazı sorunların ABD ile çözülemeyeceğine ve sorunların oradaki halklar tarafından çözülmesi gerektiğine inanmaktaydı. Ayrıca ABD, eskiye nazaran enerji bakımından da Ortadoğu'ya fazla bağımlı olmamaya çalışmakta ve İsrail'in güvenliği konusunda endişe duyulacak bir seviyede olmadığı kanaatindeydi. Irak ve Afganistan işgallerinin getirdiği mali yükten kurtulmak amacıyla Obama, başta askerlerini bu ülkelerden çekmiş ve ardından meydana gelen sorunları çözmek için de asker göndermek yerine başka yöntemler kullanmıştır. Örneğin, Suriye'de PKK terör örgütünün uzantısı olan YPG ve PYD'ye destek vererek, DEAŞ'e karşı mücadeleyi yürütmüştür.

Ortadoğu'yu derinden etkileyen ve bölgenin şekillenmesinde ve küresel güçler arasındaki dengelerin oluşmasında önemli konuma sahip olan Suriye Krizi'ne karşı ABD'nin tutumu dikkat çekici olmuştur. Obama, Esad'ın Suriye'nin geleceğinde yerinin olmadığını birçok defa dile getirmiştir. Fakat aynı zamanda Esad'ı iktidardan uzaklaştırmak için ciddi adımlar da atmamıştır. 2013 yılında sivil halka karşı kimyasal silah kullanılmasına rağmen herhangi bir müdahale söz konusu olmamış ve rejim, Rusya'nın arabuluculuğuyla elinde bulunan kimyasal silahların imhasını kabul ederek, bu konuyu da diğerleri gibi ucuz atlatmıştır. ABD'nin aktif müdahaleden uzak tavrı, 2016 yılında da devam etmiş ve hatta Suriye'den daha da uzaklaşmıştır. 2016 yılında ABD Suriye'de terörün kökünü kazımak yerine, PKK uzantısı olan PYD ve YPG terör örgütlerine yardım etmeye devam etmiştir. Zira Washington yönetimi, Afrin, Ayn Al-Arap ve Haseke olmak üzere bu üç bölgede Kuzey Irak'a benzer bir Kürt oluşumun kurulmasını desteklemektedir. 2016 yılı boyunca

bu destek Türkiye'nin itirazlarına rağmen devam etmiş ve halen devam etmektedir. ABD bir yandan DEAŞ terör örgütüne karşı mücadele ettiğini iddia etmekte; diğer yandan da doğrudan PYD ve YPG gibi terör gruplarına yardım etmektedir. Bu da Suriye'nin parçalanması yönündeki tutumunu gözler önüne sermektedir. Suriye'nin parçalanması ise, Türkiye'nin güvenliği ve toprak bütünlüğüne doğrudan tehdit oluşturmaktadır. Zaten ABD, "Büyük Ortadoğu Projesi" çerçevesinde özellikle Irak ile Suriye'yi parçalamayı hedeflemektedir. Irak fiilen parçalanmış durumdadır ve Kürtlerin bağımsızlık ilan etmeleri an meselesidir.

Küresel çıkarlarını maksimize etmek amacıyla ABD, Suriye'de beklen-
gör politikasına geçmiştir. Bunun temel nedeni ise; ülkedeki kaos ortamı ve krizin derinleşerek parçalanmaya hazır hale gelmesidir. Suriye'de ılımlı muhalefetin iktidara gelmesi ve güçlü bir Suriye'nin oluşması, özellikle Türkiye'nin bölgede güçlenmesine yardımcı olan önemli bir faktör olacaktır. Böylesi bir sonucu hem ABD hem de İran arzu etmemektir. Böylece zayıf, parçalanmış ve her an patlamaya hazır bir Suriye ABD'nin ve İran'ın çıkarlarıyla örtüşmektedir. Ayrıca Obama döneminde, DEAŞ ve diğer terör örgütleri gibi tehditlerden dolayı son yedi yıl boyunca silah ticaretinde büyük bir artış yaşanmıştır. Dünyadaki silah ticaretini yapan önemli şirketler halihazırda ABD'li şirketlerdir ve bu vesileyle ABD'ye dolaylı yollarla yüklü miktarlarda para akmaktadır. Böylece Obama'nın izlediği politikalar sonucu, Ortadoğu'ya asker gönderilmediği gibi silah satışları da büyük oranda artmıştır.

Ele alınan dönemde Washington yönetiminin İran politikası da dikkat çekicidir. Bu çerçevede Obama, İran'la çatışmak yerine İran'ı anlaşmalarla kontrol etmeyi tercih etmiştir. Daha önce İran'la yapılan Nükleer Anlaşma dikkate alındığında, 2016 yılında iki ülke arasındaki ilişkilerin olumlu bir sürece girdiği ifade edilebilir. Bunun bir sonucu olarak da ABD, İran'ın Irak'ta daha rahat hareket etmesine müsaade etmiş ve Haşdi Şabi Şii milis güçlerinin Musul Operasyonu'na katılmasına izin vermiştir. Haşdi Şabi milis güçlerinin Musul Operasyonu'na katılımlarına izin vermekle yetinmeyen ABD; aynı zamanda bu güçlerin eğitilmesine de karar vermiştir. Böylece ABD-İran ilişkileri, Obama'nın son yılında da işbirliği içerisinde geçmiştir. Ayrıca Nükleer Anlaşma sonucunda petrol satışları üzerine konulan ambargoların kalkmasıyla, İran'ın 2016 yılında kasasına yüklü miktarlarda para girmiştir. Bunun yanında daha önce bloke edilen paraların bir miktarı da geri verilmiştir. Dolayısıyla Tahran, Obama'nın Ortadoğu politikası sonucunda büyük kazanımlar elde etmiştir.

Bölgesel güvenliği tehdit eden bir diğer çatışma alanı olan Yemen konusunda da ABD, pasif davranmayı sürdürmüştür. Bu bağlamda İran ile Suudi Arabistan'ın kapışmasına seyirci kalmayı tercih etmiştir. Ayrıca, Yemen'deki sorunların çözümünün siyasi uzlaşıdan geçtiğine vurgu yapmıştır.

Burada da Obama'nın askeri güç kullanmama prensibi aynen uygulanmıştır.

ABD'nin Ortadoğu ülkeleri arasında önemli konuma sahip Mısır'la bozulan ilişkileri, ciddi anlamda 2015 yılında başlamış ve 2016 yılındaysa ilişkiler normalleşmeye başlamıştır. Çünkü 2013 yılından bu yana Mısır'a verilmesi planlanan ve değeri 1,5 milyar ABD doları olan askeri yardımlar, insan hakları ihlallerinden dolayı durdurulmuş ve bu yardımların verilmesini Mısır'da demokrasi ve insan haklarının geldiği son duruma bağlamıştır. Mısır üzerinde uygulamaya çalıştığı baskılar istenilen sonuçları vermeyince, ABD Mayıs 2015 tarihinde Mısır'a karşı uygulanan yaptırımları kaldırdığını açıklamıştır. Ardından Sisi, Eylül 2016 tarihinde Mısır-ABD ilişkilerinin stratejik öneme sahip olduğu ve daha iyiye gittiği yönünde açıklamalar yapmıştır.⁵ Washington yönetimi, özellikle Mısır'ın Rusya'ya yakınlaşmasından çekindiği için bu ülkeye yaklaşmak zorunda kalmıştır. Daha önce de işaret edildiği gibi, Mısır bölgede önemli stratejik bir ağırlığa sahiptir. Böylece darbe sonucu iktidara geçen Sisi yönetimi, özellikle 2015 yılından itibaren başlayan süreçle beraber 2016 yılında da ABD tarafından doğrudan desteklenmiştir. ABD, daha önce Mısır'a tahsis edilen askeri yardımlar bağlamında, terörizme karşı mücadele konusunda Mısır'a doğrudan destek sağlamaktadır.

Sisi yönetimiyle beraber toparlanmaya başlayan ABD-Mısır ilişkilerinin Trump döneminde daha üst bir seviyeye çıkacağına kesin gözle bakılmaktadır. Bilindiği üzere; dikta rejimlerle herhangi bir sıkıntılarının olmadığını seçim kampanyaları sırasında ilan eden Trump, Obama'nın Esad rejiminin devrilmesi gerektiği görüşüne katılmadığını ve önceliklerinin DEAŞ'e karşı mücadele etmek olduğuna dikkat çekmiştir. Dolayısıyla Washington yönetimi, Sisi'nin darbe sonucu gelmesnini dikkate almayacaktır. Böylece, ABD'nin Mısır'la 2017 yılından başlayarak iki önemli mesele üzerinde sıkı işbirliğine gideceği öngörülmektedir. Birincisi, Suriye meselesidir. Özellikle Rusya-Türkiye-İran üçlüsüne karşı bir dengenin oluşturulması açısından Mısır'ın ABD'ye sağlayacağı destek önemlidir. İkinci mesele ise, Müslüman Kardeşler'e karşı mücadeledir. Çünkü Trump, daha önce yaptığı açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, Müslüman Kardeşler'i de terör örgütü olarak görmektedir. Mısır'da darbeci yönetimin işine gelen bu görüş, ABD'ye yakınlaşmanın öne çıkan nedenlerinin başında yer almaktadır. Bu noktada iki taraf da teröre karşı işbirliği yapıldığını ileri sürecektir.

Suudi Arabistan ile ilişkilerde atılan en önemli adım, Obama'nın vetosuna rağmen terör destekçilerine karşı adalet (JASTA) yasasının Kongre tarafından kabul edilmesidir. Bu yasayla, terör kurbanlarının aileleri doğrudan Riyad yönetimine dava açabileceklerdi. Yasada doğrudan Suudi Arabistan ve 11 Eylül saldırıları ifadeleri geçmemesine rağmen gerek 11 Eylül Saldırıları gerekse Suudi Arabistan bu yasa kapsamında yer almaktadır. İki ülke arasındaki ilişkiler bu yasadan etkilense de her iki taraf olayı

tırmandırmaktan kaçınmıştır. Trump döneminde bu yasanın bir baskı aracı olarak Suudi Arabistan'a karşı kullanılması beklenmektedir. Trump, petrol zengini Arap Körfez Ülkelerini destekleyerek güvenliklerini sağladığına özellikle dikkat çekmiştir. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda, ABD'nin bu ülkelerle işbirliği sonucunda oluşacak maliyetlere katlanması koşuluyla Trump döneminde de işbirliğine devam etmesi söz konusu olacaktır. Trump bu konuda fazla ısrar ederse adı geçen ülkelerin ABD yerine Rusya'ya yönelmeleri riski beraberinde gelecektir. Bu yüzden ABD'nin bu ülkelerle kuracağı ilişkilerde, Rusya ile olan dengeyi mutlaka göz önünde bulundurması gerekmektedir.

5.2. Obama'nın Ortadoğu Politikası

Obama'nın Ortadoğu politikası ana maddeler halinde aşağıdaki gibi sıralanabilir:

1. İzlenen politikalar kendisinden önceki yönetimden farklılık gösteriyor gibi görünse de aslında onun devamı niteliğindedir. Örneğin; ABD, Irak'tan 2011 yılında bütün askeri birliklerini geri çekmiştir. Bu stratejik hata, Irak'ta DEAŞ gibi terör örgütlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. 2016 yılında DEAŞ'e karşı oluşan askeri koalisyon çerçevesinde yaklaşık 5000 ABD askeri Irak'a gönderilmiştir. Bu askerlerin temel görevleri askeri danışmanlık ve eğitimle ilgili olsa da, bazı kaynaklara göre 2017 yılında ABD'nin, Irak'a bir tümenenden oluşan asker göndermesi planlanmaktadır.
2. İsrail'in güvenliğinin korunması bütün gerginliklere rağmen temel öncelikler arasında yer almamaktadır. Obama politikaları en fazla İsrail'in güvenliği lehinedir. Irak, Suriye, Yemen, Mısır ve Lübnan gibi ülkelerden artık İsrail'e herhangi bir tehdit gelmemektedir. Ortadoğu ülkelerindeki halklar, İsrail yerine daha fazla birbirleriyle uğraşmaktadır ve aralarında kanlı mücadele, savaşlar yaşanmaktadır. DEAŞ, dünyada sadece İsrail'i hedef almamaktadır.
3. Obama İran'la ilişkilere, nükleer anlaşma aracılığıyla, yasal ve meşru bir zemin vermeye çalışmıştır. Çünkü Obama'dan önceki dönemlerde de iki ülke arasındaki ilişkiler, görünüşte sıkıntılı olsa dahi reel bir kriz veya çatışma söz konusu olmamıştır. Böylece ABD, İran'ı Suudi Arabistan ve diğer Sünni ülkelere karşı baskı aracı olarak da kullanmıştır.

6. TÜRK DIŞ POLİTİKASINDAKİ DEĞİŞİKLİKLERİN ORTADOĞU'YA YANSIMASI

2016 yılında Türkiye'nin Ortadoğu politikasında tarihi nitelikte köklü değişiklikler yaşanmıştır. Özellikle 15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan başarısız darbe girişiminin ardından Ankara, dış ilişkilerinde yeni bir sayfa açmıştır. ABD ve Batılı ülkelerin Türkiye'ye karşı izledikleri samimi olmayan ve birçok meselede iki yüzlülük içeren tutumlar, Türkiye'yi dış politikasında yenilikler yapmaya zorlamıştır. Ortadoğu'yu ilgilendiren bu değişikliklerin başında "Suriye Meselesi" gelmektedir. Suriye'de Türkiye'ye karşı çok sayıda olumsuzluk yaşanmış ve bu olumsuzlukların bazıları Türkiye'nin doğrudan ulusal güvenliğini ve toprak bütünlüğünü hedef almıştır. 15 Temmuz askeri darbe girişimi ele alındığında; bu darbe girişiminin dış mihraklar tarafından desteklendiği net biçimde anlaşılmaktadır. Ayaklananların hedefi; Mısır'da yaptıkları gibi halk tarafından seçilen bir iktidarı, meşru olmayan yöntemlerle ve zor kullanarak, askeri darbe sonucu indirmektir. Darbeyi planlayanlar, Mısır'da olduğu gibi Türkiye'de de durumu bir "oldu-bittiye" getirecekleri düşüncesiyle sinsice planlarını uygulamaya başlamıştır.

Söz konusu darbe girişimini sadece bir iç mesel olarak ele almak çok doğru bir yaklaşım değildir. Bu bağlamda bir yandan içi aktörler diğer yandan dış aktörler devreye girerek; yerli elemanlar üzerinden Türkiye'yi ele geçirmek amaçlanmıştır. Buna karşı dış güçler, içeride yerel düzeydeki kişiler hariç, başka yöntemler kullanarak Türkiye'ye karşı saldırmaktadır. Bu yüzden Türkiye, darbe girişimi sonrası dış politikasında ciddi değişikliklere gitmiştir.

Ankara, başarısız darbe girişiminin ardından Rusya ile ilişkilerini normalleştirmek için hemen harekete geçmiştir. Rusya Devlet Başkanı Putin, darbe girişimi sonrasında Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı ilk arayanlardandır. Ayrıca Rusya, Suriye'de etkili bir role sahip olmasından dolayı, Suriye konusunda işbirliğinin alt yapısına da zemin hazırlanmıştır. Bilindiği üzere, Türkiye enerji tedariki konusunda Rusya'ya fazlaca bağımlıdır ve buna zarar gelmesini istememektedir. Diğer yandan Rusya ise enerji güvenliği ve transiti noktasında Türkiye'ye ihtiyaç duymaktadır. Bütün bunlara ek olarak Türkiye-Rusya arasındaki ekonomik ilişkiler de çok önemlidir. Her iki ülke de, ilişkilerin normalleşmesi sonucu ekonomik yönden büyük çıkarlar ve kazanımlar elde etmektedir. Bunların tamamına ek olarak, ABD'nin ve Batılı ülkelerin Türkiye'ye karşı dürüst ve samimi biçimde davranmamaları, Türkiye'yi Rusya ile ilişkilerini normalleştirmeye iten nedenlerden olmuştur Türkiye-Rusya yakınlaşması, Suriye'deki olaylara olumlu biçimde yansımıştır. Halep'te yaşanan katliamlar sırasında Türkiye, Rusya ile söz konusu olan yakınlaşmayı iyi şekilde değerlendirmiştir. Böylece Türkiye, Rusya ve İran arasında bir mutabakatla siviller ve muhalifler güvenli şekilde tahliye edilmiştir.

Türkiye, ABD'nin Suriye'de özellikle Kürtlere özel bir oluşum kurulmasından rahatsız olmuştur. ABD bu hedefini gerçekleştirdiği takdirde, Suriye'nin parçalanmasının önünü açmış olacaktır. ABD denetiminde kurulması öngörülen Kürt oluşumun coğrafi konumunun, Türkiye-Suriye sınır çizgisi boyunca olması manidardır. Zaten 2011 yılından bu yana ve özellikle DEAŞ terör örgütünün ortaya çıkmasıyla, Kürtler PKK terör örgütünün uzantısı olan PYD-YPG aracılığıyla başta bir öz yönetim ilan etmişlerdir. Ardından da federal bir sistem kurduklarını duyurmuşlardır. Son olarak, kontrollerinde bulunan bölgeyi yönetmek amacıyla anayasa niteliğinde olan "Toplumsal Sözleşme" adında bir belge çıkarıp, birkaç ay içerisinde seçimlere gideceklerini duyurmuşlardır. Bütün bu gelişmeler, Suriye'nin kuzeyinde Irak'a benzer bir Kürt oluşumun kurulmasına hazırlık niteliğindedir. Kurulması düşünülen oluşum, PKK terör örgütünün uzantısı niteliğindeki PYD-YPG'nin kontrolünde olacaktır.

Türkiye, bu şekilde bir oluşumun kurulmasına müsaade ederse, Suriye'nin parçalanmasının ardından Türkiye'nin de parçalanmasına müsaade etmiş olacaktır. Ankara yönetimi bu gerçeğin bunun hemen farkına varmış ve Fırat Kalkanı Harekatını başlatmıştır. Dolayısıyla Türkiye, ilk aşamada ABD'nin Suriye'yi parçalamasını engellemeye çalışmalıdır. Tabi bu noktada Türkiye'nin işi kolay değildir. Çünkü bu noktada destek bulamamakla beraber çeşitli aktörlerin saldırılarına da maruz kalmaktadır. Türkiye, bir yandan PKK terör örgütünün, diğer yandan DEAŞ terör örgütünün saldırıları ve bunlara ek olarak da Batı dünyasının ekonomik araçlarla kendisine karşı taarruzuyla mücadele etmektedir.

6.1. Türkiye-İran İlişkilerinin Ortadoğu'ya Yansıması

Türkiye, Ortadoğu'nun önemli aktörlerinden İran ile ilişkilerini en yüksek seviyede tutmaya çalışmaktadır. Başbakan Binali Yıldırım, Türkiye-İran ilişkileriyle ilgili yaptığı açıklamada şöyle demiştir: “Ufak tefek alınganlıklar olabilir ama hiçbir zaman İran'la ilişkilerimiz belirli bir düzeyin altına inmez. Alınganlıklar da aşılır. Barış için çok değerli adımları birlikte atıyoruz.”⁶

Başbakan Binali Yıldırım, İran'la tam olarak hemfikir olunmasa da bazı konularda birlikte adımların atılabileceğinin altını çizmiştir. Gelecekte Suriye konusunda bazı gelişmeler yaşanabileceğini ima ederek, İran'la Suriye'de işbirliğine gidilebileceğine işaret etmiştir. Başbakan'ın söylediği gibi, gerçekten de bu işbirliği Suriye'de önce üçlü ittifakı, ardından da Suriye'nin genelinde ateşkesin ilanını sonucunu beraberinde getirmiştir.

6.2. Türkiye-Irak İlişkilerinde Yaşanan Gelişmeler

Türkiye, Irak ile özellikle Musul Operasyonu öncesinde ve operasyon sırasında yaşanan gerginliklerin giderilmesi yönünde önemli adımlar atmıştır. Başta Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Irak Başbakanı Haydar El-İbadi ile gerçekteştirdiği telefon görüşmesi, iki ülke arasındaki buzların erimesini sağlamıştır. Daha sonra ilişkileri rayına oturtmak amacıyla, Başbakan Binali Yıldırım Irak'ı ziyaret etmiştir. Irak'la ilişkiler konusunda yeni bir dönemin başladığını belirten Başbakan Yardımcısı Numan Kurtulmuş; Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın El-İbadi ile gerçekteştirdiği telefon görüşmesi ve Başbakan Binali Yıldırım'ın Irak'ı ziyaretiyle, artık ilişkilerde yeni dönemin başladığına işaret etmiştir.⁷ Böylece Türkiye; Rusya, Suriye, İran ve Irak ile olan ilişkilerini gözden geçirerek ve günümüzdeki konjonktürü göz önünde bulundurarak, ilişkileri yeniden şekillendirmiştir.

6.3. Türkiye-Mısır İlişkileri

2017 yılında Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini, yeni bir anlayışla düzenleyerek en yüksek seviyeye çıkarmaya çalışacağı öngörülen, Türkiye'nin Mısır ile ilişkilerini de normalleştirmek için bazı adımlar atabileceği, kuvvetli olasılıklar arasındadır. Mısır'la ilişkiler liderler düzeyine taşınmasa dahi, bakanlar düzeyinde ilişkilerin rayına oturtması çok önemlidir. Çünkü ABD'nin, Trump döneminde Mısır ile yakın ilişkiler kuracağı neredeyse kesinleşmiştir. Bu bağlamda Mısır'la bakanlar düzeyinde bile olsa ilişkileri normalleştirmenin Türkiye'nin Ortadoğu'daki konumunu daha da güçlü hale getireceği ifade edilebilir. Böylece Türk dış politikasında Mısır'la ilişkileri normalleştirme çabaları, 2017 yılının en büyük sürprizi olabilir.

6.4. Türkiye-İsrail İlişkilerinin Filistin-İsrail Çatışmasına Etkisi

2016 yılında Türkiye-İsrail ilişkileri bakımından dönüm noktası sayılabilecek önemli gelişmeler yaşanmıştır. İki ülke arasındaki sorunlar, Mavi Marmara olayı, İsrail'in özür dilemesi ve tazminat ödemesiyle çözülmüştür. Bu olumlu gelişmelerin Filistin-İsrail çatışmasına olumlu etkisi olacağı bariz şekilde ortadadır. Örnek vermek gerekirse; uzlaşmadan sonra Türkiye, Gazze yardımlar ulaştırmıştır. İlişkilerin normal seyrine oturtulması, Filistin Meselesi'nde ağırlığını ortaya koyması bakımından da çok önemlidir. Suriye'de, Rusya ve İran ile birlikte hareket edilerek sorunun çözümüne katkıda bulunulmuştur. Aynı durumun Filistin meselesinde de gerçekleşmesi ihtimal dahilindedir. Ayrıca Türkiye, Filistinli gruplar arasında uzlaşi sağlamak konusunda "arabuluculuk" rolü üstlenerek, tarafları aynı masada toplayabilecek güce ve kapasiteye sahiptir.

Nihai aşamada Türkiye'nin dış politika revizyonunun devam edeceği ve özellikle sorunlu olduğu ülkelerle ilişkilerini normalleştirmeye çalışacağı ifade edilebilir. Bu noktada önemli olan mesele, "Türk dış politikasındaki değişiklikler sonucunda tamamen Batıdan uzaklaşma ve Doğu'ya mı yönelme olabilir mi?". Ya da bu değişiklikler sadece Batı'nın dikkatini çekerek, onlara karşı bir baskı aracı olarak mı kullanılacaktır?

7. TÜRKİYE-RUSYA-İRAN İTTİFAKI'NIN ORTADOĞU'YA YANSIMASI

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ABD hegemon bir güç olma hedefini esas almıştır. Bu hedef bağlamında, 2003 yılına gelindiğinde ABD'nin Ortadoğu'da iki önemli ülkeyi işgal etmiştir. Söz konusu işgaller bölgenin daha da alevlenmesine neden olmuştur. 2014 yılında Obama'nın izlediği Ortadoğu politikaları, DEAŞ terör örgütünün ortaya çıkması sonucunu beraberinde getirmiştir. Bu gelişmelere paralel olarak 2010 yılından itibaren Arap ülkelerinde Arap Baharı denilen dalganın başlamasıyla Tunus, Libya, Mısır ve Suriye gibi ülkelerde mevcut yönetime karşı halk ayaklanmıştır. Suriye'deki gelişmeler diğer ülkelerde yaşananlardan farklı bir mecrada seyretmiştir. 2011 yılında, daha ayaklanmaların ilk günlerinden bu yana Esad rejimi protestoları güç kullanarak bastırmıştır. Rusya, Suriye Krizi'ne 2013 yılında Esad rejimin sivillere karşı kimyasal silah kullanmasının ardından, doğrudan ve güçlü bir şekilde müdahil olmuştur. İran ise Suriye'ye, olayların başlamasının hemen ardından Şii milis güçler aracılığıyla müdahalelerde bulunmuştur. İran başta Şiilerce kutsal sayılan mezarları korumak bahaneleriyle Suriye'ye Şii milisler göndermiştir. Ardından Irak, Afganistan ve Lübnanlı Şii milisleri de Suriye'ye sevk etmiştir.

Suriye'de meydana gelen kargaşa ve otorite boşluğundan yararlanarak, çok sayıda terör örgütü kurulmuştur. Bu bağlamda Kürtler, daha önce de işaret ettiğimiz gibi PKK'nın uzantısı niteliğinde olan PYD-YPG terör

örgütleri aracılığıyla kontrollerinde olan bölgelerde öz yönetime dayalı bir sistem kurmuşlardır. Diğer yandan Batılı ülkeler de aynı şekilde PKK ve uzantılarıyla temasa geçip, hem Suriye’de hem de Irak’ta dolaylı yollarla bu örgütlere yardım etmektedir. Batılı ülkelerde bulunan bazı mahkemeler, PKK terör örgütünün silahlı faaliyetleri hakkında Türkiye’nin aleyhinde bazı yorumlarda bulunmuştur. Örneğin Belçika Mahkemesi, PKK’lı teröristler hakkındaki yargılama sırasında PKK’nın gerçekleştirdikleri faaliyetlerin “silahlı mücadele” olduğunu ancak terör suçlamaları kapsamında değerlendirilemeyeceğini hükmetmiştir.⁸ Bu durum, ABD ve Batılı ülkelerin ne kadar iki yüzlü bir politika izlediğini gözler önüne sermektedir.

Suriye’nin parçalanma tehlikesi ortaya çıktığında, Türkiye hemen harekete geçmek zorunda kalmıştır. Çünkü böyle bir gelişmenin ardından, hedefin Türkiye’yi parçalamak olduğu net bir şekilde anlaşılmaktadır. Zaten Türkiye, 2016 yılında ve ondan önceki dönemlerde de dış güçlerin açık hedefi olmuştur. Sykes-Picot Antlaşması’nın üzerinden yüz yıl geçmesinin ardından, Ortadoğu’da düzenin yeniden şekillenmesi gündeme gelmiştir. Yeni öngörülen düzende bağımsız Kürt devletinin kurulması, bölgede en fazla İsrail, ABD ve Batılı ülkelerin işine gelecektir. Bu durum İran, Rusya ve Türkiye’nin lehine değildir. Bu yüzden de Türkiye-Rusya-İran, Suriye Meselesi üzerine anlaşma sağlayarak üçlü bir ittifak oluşturmuştur. Bu ittifakın geleceği, tarafların ittifakın içeriğine ne kadar sadık kalacaklarına bağlıdır. İran bunu gerçekten istemese de, Rusya’nın baskısı ve Trump’ın iktidara geçmesinden dolayı Türkiye ile işbirliğine gitmeyi kabul etmiştir. Fakat İran, çıkarlarının tehlikeye düştüğünü hissettiğinde, her an yapılan anlaşmaları ihlal ederek, anlaşmayı bozabilir.

İran ile Türkiye’nin Suriye üzerinde anlaşabilecekleri bir diğer konu, PYD-YPG güçleridir. Her ne kadar İran ara sıra PKK terör örgütünden yararlansa da, prensip olarak Kürtlerin bölgede bağımsız bir oluşum kurmasına karşı çıkmaktadır. Bu da Türkiye’nin, İran ile Kuzey Suriye konusunda anlaşmaları noktasıdır.

Türkiye’nin NATO üyesi olarak Rusya ve İran’a yaklaşması, ABD ve NATO’dan tamamen kopmak istediği anlamına gelmemektedir. Suriye’deki olayların çıkmaza girmesinden dolayı taraflar, karşılıklı biçimde birbirlerine taviz vermeye rıza göstermiştir. Örneğin, Rusya daha önce bazı muhalif grupları tanımayıp hedef alırken, varılan anlaşma sonucu bu grupları tanımaya başlamıştır. Buna karşı Türkiye, Esad’ın geçici olarak yönetimde kalmasına müsaade etmiş ve karşılığında Halep’in doğu bölgesinde bulunan sivililerin ve muhalif gruplara mensup silahlıların tahliyesini sağlamıştır.

7.1. Türkiye-Rusya-İran Üçlü İttifakının Hedefleri

1. Üçlü ittifak aracılığıyla, ABD'nin Suriye'deki olumsuz tavrına son vermek.
2. Suriye'de hangi tarafın ne kadar etkili olduğunu bütün dünyaya göstermek.
3. Suriye Krizi'ne kalıcı siyasi bir çözüm getirmek.
4. Üç ülke arasındaki işbirliği alanlarını, bölgedeki diğer sorunlar karşısında da yürütmek. Bu bağlamda, Türkiye-Irak ilişkilerinde yeni bir dönemin başlaması, örnek olarak gösterilebilir.

Üçlü ittifak; kurulduğu temellere hizmet ederek, samimi ve dürüstçe sürdürülürse, Ortadoğu'da barış ve güvenlik bağlamında olumlu gelişmeler yaşanmasının önünü açacaktır. Fakat özellikle İran'ın ittifaka sonuna kadar sadık kalıp kalamayacağına dair bazı tereddütler vardır. Bu ittifakın başarısız olması, bölgede kanlı gelişmelerin yaşanmasına neden olacaktır.

7.2. Rusya'nın ABD'ye Karşı Direnişisi

Moskova'nın Suriye'ye bu şekilde müdahalede bulunmasında ve ağırlığını ortaya koymasındaki en önemli neden, ABD'nin öncülüğündeki tek kutuplu sisteme bir başkaldırı fırsatı yakalamış olmasıdır. SSCB'nin dağıldığı ve iki kutuplu sistemin sona erdiği 1990 yılından bu yana, ABD'ye karşı durabilen herhangi bir süper güç ortaya çıkmamıştır. “Rusya'nın ABD'ye karşı tam anlamıyla bir süper güç olarak ortaya çıkması” tamamen doğru bir tespit olmamasına rağmen; Rusya yeri geldiğinde, Suriye'de olduğu gibi, ABD'yi zor durumda bırakabilecek kapasitededir. Bu da, Washington'u ciddi biçimde rahatsız etmektedir. Bu yüzden Obama, son günlerinde Rusya'ya karşı son hamlesini yaparak, 35 Rus diplomatı sınır dışı etme kararını almıştır. Putin, ABD'nin bu hamlesine misilleme yapmayarak, Trump'ın göreve başlamasını beklemeyi tercih etmiştir. Öyle görünmektedir ki Rusya, Türkiye ile yaşadığı Uçak Krizinden, aceleci davranmama dersi çıkarmıştır. Bu da mutlaka Rusya'nın lehine sonuçlar doğuracaktır. Bundan sonraki süreçte, Rusya'nın dünyada yaşanan olaylara karşı dikkatle yaklaşacağı kesindir.

8. SUUDİ ARABİSTAN’IN ORTADOĞU’DA KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR VE ABD, İRAN, MISIR İLE İLİŞKİLERİ

Ortadoğu ülkeleri arasında radikal dini düşünceleri besleyen ve dini alt yapısını çıkarılan fetvalarla destekleyecek din adamlarını yetiştiren Suudi Arabistan, bölgede meydana gelen gerilimlerin temel kaynaklarından biridir. Vahhabilik üzerinden beslenen bu dini görüşe göre, yalnızca gayrimüslimler değil; Müslümanların büyük bir bölümü de “Tevhid” kavramı üzerinden tekfir edilmektedir. Durum böyle olunca Suudi Arabistan, sınırlı dar bir düşünce çerçevesinden bakan, kendilerini her zaman haklı gören, başkalarını aşağılayan ve hor gören radikal genç bir neslin yetişmesine neden olmuştur. Bu bağlamda dünyada, farklı şiddet eylemlerini dini değerler üzerinden gerçekleştiren ve intihar eylemlerinin artmasını içeren Batı karşıtı bir tablo oluşturulmaya çalışılmaktadır.

8.1. Suudi Arabistan-İran İlişkilerinin Bölgeye Yansıması

2003 yılında, İran’ın da yardımıyla ABD tarafından işgal edilmesinin ardından, Tahran’ın Şiileştirme (Şii Hilali’nin oluşturulması) projesinin önü iyice açılmıştır. Suudi Arabistan’ın radikal Vahhabilik düşüncesi, İran’ın Şiileştirme projesiyle karşı karşıya gelmiştir. 2016 yılında iki ülke arasındaki

mezhep temeline dayalı anlaşmazlıklar, hac ziyaretine bile yansımıştır. Söz konusu iki ülke arasında , İranlı hacı adaylarının ziyareti hususunda anlaşma sağlanamamıştır. Suudi Arabistanlı yetkililer, İran'ı dini bir vecibe olan hac ziyaretini bile siyasi amaçlarla kullanmakla suçlamaktadır. Buna karşı, İranlı yetkililer de Suudi Arabistan'ı İranlı hacı adaylarına çok zor ve gereksiz şartlar koşmakla suçlamıştır.

Riyad yönetimi, Trump'ın İran karşıtı açıklamalarından dolayı yeni Başkan'a sempati duymaya başlasa da, esasında Trump döneminde Suudi Arabistan'ı zor günler beklemektedir. ABD enerji bakımından artık eskisi gibi Ortadoğu ülkelerine bağlı değildir. Ayrıca bölgede petrol akışı güvenliğini sağlamak için büyük mali yükümlülükler altına girildiğin belirten, Trump, seçim kampanyasında açıkça bu maliyetin Suudi Arabistan ve diğer Körfez Ülkeleriyle paylaşılması gerektiğini dile getirmiştir.

8.2. Suudi Arabistan-Mısır İlişkilerinin Ortadoğu'ya Etkisi

Abdul Fettah Es-Sisi'nin meşru yollarla seçilen ilk Cumhurbaşkanı Mursi'ye karşı gerçekleştirdiği darbeyi destekleyen Suudi Arabistan, mali yardımın yanı sıra enerji alanında da Mısır'a aylık yakıt ve petrol ürünleri sevkiyatı gerçekleştirmekteyken; ilişkiler aynı şekilde devam edememiş, Suriye Krizi iki ülkenin arasının açılmasına neden olmuştur.

Bilindiği üzere iki ülke arasındaki ilişkiler, Kral Abdullah'ın ölümünün ardından eskisi gibi devam etmemiştir. Suudi Arabistan Kralı Abdullah, 2013 yılında es-Sisi'nin gerçekleştirdiği darbeyi tamamen desteklemiştir. Fakat Kral Selman'ın Ocak 2015 tarihinde Suudi Arabistan'ın yeni kralı seçilmesinin ardından, Mısır'la olan ilişkilerde bir gerilme dönemine girilmiştir. Bu bağlamda Ekim 2016 tarihinde Güvenlik Konseyi'nde Suriye Krizi'yle ilgili Rusya projesi lehine olumlu oy kullanan Mısır, Suudi Arabistan ile anlaşmazlıkların ve gerginliklerin tırmanmasına neden olmuştur. Ardından Suudi Arabistan, daha önce ARAMCO aracılığıyla Mısır'a yakıt sevkiyatını durdurduğunu Mısırlı yetkililere bildirmiştir. Suudi Arabistan böylece Mısır üzerine ekonomik baskılar uygulayarak, bazı siyasi kazanımlar elde etmeyi hedeflemektedir. Suudi Arabistan-Mısır ilişkilerini derinden etkileyen bir diğer olay da, Eylül 2016 tarihinde Grozni'de düzenlenen konferans olmuştur. Konferansa çok sayıda Mısırlı din adamı katılmış ve konferans sonucunda yayınlanan bildiride, Selefilerin "Ehl-i Sünnet" olmadıkları iddia edilmiştir. Burada da Vehhabiler, üstü kapalı hedef olarak gösterilmiştir. Konferansın ardından Ezher Şeyhi Ahmet At-Tayip, yayınlanan bildirinin kendilerini bağlamadığını açıklasa⁹ da Suudi Arabistanlıların tepkilerini dindirmemiştir.

Suudi Arabistan ile Mısır'ın arasının soğumasına neden olan bir diğer önemli gelişme de, ABD'nin JASTA yasasına karşı Mısır'ın istenilen

düzeyde tepki göstermemesidir. Konuyla ilgili Mısır Dışışleri Bakanlığı bir bildiri yayınlayarak yasaya karşı olduklarına işaret etmiş ancak tamamen reddetmemiştir. Aynı yasaya Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan sert biçimde karşı çıkmış ve yasanın çıkarılmasını büyük bir yanlış olarak nitelendirmiştir. 2017 yılında Suudi Arabistan-Mısır ilişkilerinin geleceğini, büyük oranda ABD-Mısır ilişkileri belirleyecektir. Sisi ile Trump, ABD başkanlık seçimleri öncesinde ve sonrasında görüşmüş ve iki ülke arasındaki ilişkileri en yüksek seviyeye çıkarma hususunda anlaşmışlardır. Böylece ABD; Mısır'ı, bölgede dengeleri korumak amacıyla özellikle Suudi Arabistan ve Türkiye'ye karşı kullanabilecektir.

9. İSRAİL'İN ORTADOĞU'DA ALTIN ÇAĞI

Ortadoğu toprakları, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasının ardından farklı devletlerce paylaşılmıştır. İngilizlerin desteğiyle kurulan İsrail, bölgede kanlı çatışmalara neden olmuştur. İsrail-Filistin anlaşmasızlığı nedeniyle, özellikle Arap ülkeleriyle İsrail arasında çok sayıda silahlı çatışma yaşanmış; bu savaşların hiçbiri kurulan İsrail Devleti'ni ortadan kaldıramamıştır.

Bilindiği üzere, İsrail, bölgede her zaman ABD ve diğer Batılı ülkeler tarafından koruma altına alınmıştır. İsrail'in güvenliğini, ABD dış politikasının vazgeçilmez unsurlarından birisidir. Obama döneminde, bölgede İsrail'in güvenliği konusunda endişe duyulmayacak bir zemin hazırlanmıştır. Obama ile İsrail arasındaki ilişkiler kötü cereyan ediyor gibi gösterilmişse de, bu dönemde İsrail'in güvenliğini tehdit edecek ciddi bir gelişme yaşanmamıştır. İsrail üzerinden Ortadoğu jeopolitiği ise devletler üzerinden aşağıda tek tek ele alınmaktadır.

2010 yılında başlayan süreçte, Arap ülkelerindeki rejim ve iktidar değişiklikleri İsrail'in lehine gelişmiştir. Örneğin Mısır'da darbe sonucu iktidara geçen Sisi, İsrail ile iyi ilişkiler kurmaya özen göstermektedir. Böylece geçmiş yıllarda aralarında geçen şiddetli savaşların ardından, eski Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat'ın Eylül 1978 tarihinde Camp-David barış sürecini başlatmasından beri Mısır, İsrail'e karşı tehdit oluşturmamıştır. Bu durum günümüzde darbeci Sisi tarafından da sürdürülmekle kalmayıp, Gazze'ye sınır kapısı olan Mısır, Filistinlilere karşı İsrail lehine baskı

uygulamaktadır. İsrail tarafından yıllardır acımasız bir ambargo uygulanan Gazze halkının ihtiyaçlarını gidermek amacıyla, Mısır'dan kaçak yol ve tüneller açılmaktadır. Fakat Sisi, bütün bu tünelleri İsrail'in isteği üzerine kapatmış; bazılarının da kullanılmasını önlemek amacıyla içerilerine büyük miktarlarda su bıraktırmıştır. İsrail-Mısır ilişkilerinin 2017 yılında daha da iyiye gideceği öngörülmektedir. Ayrıca Trump'ın İsrail'den yana uygulayacağı politikalar sonucunda, Mısır-İsrail-ABD arasında güçlü bir işbirliği zemini oluşacaktır.

Bölgede, önceki yıllarda, İsrail'e karşı tehdit oluşturan ülkelerde ciddi değişiklikler yaşanmıştır. Bu ülkelerden en önemlisi Irak'tır. Irak, Saddam döneminde İsrail'e karşı en büyük tehdidi oluşturan ülkeler arasında yer almış; fakat 2003 yılı sonrası İsrail'e karşı bir tehdit unsuru olmaktan çıkmıştır. ABD ve İran, Irak'ta büyük nüfuza sahiptir. İşgal dönemi ve sonrasında Irak, İsrail'in güvenliğini tehdit edecek konumda olamamıştır.

İsrail'e Suriye'den de gelen tehditler neredeyse sıfırlanmıştır. Özellikle 2011 yılından sonra yaşanan gelişmelerle Suriye'de oluşan dramatik tablodan en fazla İsrail yararlanmıştır. Suriye ordusu büyük darbeler almış ve ülkeyi koruyamaz hale gelmiştir. Bunun yanında Suriye her alanda tamamen tahribata uğramıştır. Ülkenin bazı bölgelerinde alt yapı tamamen yok olmuştur. Bahsedilen bu gelişmelerin tamamı İsrail'in lehinedir. Ayrıca Suriye'nin eski gücüne kavuşması uzun bir süreç gerektirirken, gündemde ülkenin parçalanması ihtimali bile yer almaktadır. Böylece Irak'tan sonra Suriye de dağılma riskiyle karşı karşıyadır.

İsrail'e görünüşte en büyük tehdidi İran oluşturmaktadır. İran 1979 yılından günümüze kadar, İsrail'e karşı içi boş slogan ve söylemler dışında herhangi bir tutum sergilememiştir. İran, özellikle İsrail'i karşısına almamaya özen göstermiş; bir ara Hizbullah aracılığıyla İsrail'le dolaylı askeri çatışmaya girmişse de, sonraki dönemlerde Hizbullah militanları Lübnan, Suriye, Yemen ve Irak'ta Şii-Sünni mezhep çatışmasına yöneldiğinden, eli Müslümanların kanına bulanmış ve itibarı iyice zedelenmiştir. Buna rağmen 2016-2017 İsrail Stratejik Raporu'na göre, İsrail'e karşı en büyük tehdit Hizbullah'tır. Sonra sırasıyla İran ve Hamas gelmektedir. Böylece İsrail, dış politikasını büyük ölçüde buna göre şekillendirecektir. Bu çerçevede İsrail'in 2017 yılında Hizbullah'a karşı askeri bir operasyon başlatması olasılığı söz konusudur. Hizbullah, uzun menzilli füze ve insansız hava araçlarına sahip olmakta ve gün geçtikçe de askeri gücüne güç katmaktadır. Bu tespit doğru olmasına rağmen Hizbullah, şimdilik elinde bulundurduğu gücü adı geçen ülkelerde Sünnilere karşı kullanmaktadır ve bu da İsrail'in işine gelmektedir. Hizbullah, bir yandan bölgede düşmanları arasında kanlı çatışmaların gerçekleşmesine yol açmakta, diğer yandan da katıldığı savaşlarda güç kaybedip yorulmaktadır. Böylece İsrail'in, 2017 yılında Hizbullah'ın gücünü kontrol etmek amacıyla herhangi bir saldırıda bulunmaması ihtimali de söz konusudur.

ABD, Nükleer Program Anlaşması'nı uygulamak amacıyla İran'la işbirliğine gitmiştir. Fakat Trump yönetiminde, ABD'nin İran Nükleer Programı Anlaşması'na nasıl yaklaşacağı merak konusudur. Çünkü İran'la imzalanan anlaşma, sadece ABD ile İran arasındaki bir ikili ittifaktan ibaret olmayıp 5+1 ülkelerini kapsamaktadır. Dolayısıyla bu anlaşma uluslararası sistemin güçlü aktörleri tarafından garanti altına alınmıştır. ABD'nin en fazla yapabileceği, bu anlaşmadan çekilmek olabilir. Bu ihtimal ABD için kolay olmasa da imkansız da değildir. Eđer bu ihtimal gerçekleşir ve diğer Batılı ülkeler ve 5+1 ülkeleri anlaşmayı uygulamaya devam ederlerse, İran üzerinde ciddi bir baskı oluşmayacaktır. 2017 yılında Washington'un Tahran'a daha fazla baskı yapacağı öngörölse de, İran tamamen düşman ilan edilmeyecektir ve İsrail'e da karşı fazla tehdit oluşturmayacaktır. Özellikle 2013 yılında Ruhani'nin Cumhurbaşkanı sečilmesinin ardından ortaya çıkan İsrail ve ABD karşıtı söylemler, tekrar gündeme gelmeyecektir.

Obama, görevinin son günlerinde Güvenlik Konseyi'nde İsrail aleyhine bir kararın geçmesine göz yummuştur. Bu bağlamda 2016 yılının son günlerinde BM Güvenlik Konseyi, İsrail'in işgali altındaki Filistin topraklarında yasadışı tüm yerleşim faaliyetlerini "hemen ve tamamen" durdurmasını öngören karar tasarısını kabul etmiştir.¹⁰ Oylamada ABD'nin veto hakkı olmasına rağmen çekimser oy kullanması, İsrail'in tepkisine neden olmuştur. İsrail'i sevindiren olay ise ABD Başkanı sečilten Trump'ın İsrail yanlısı politikalar uygulayacağına dair sinyaller vermesi olmuştur. Trump karara tepki olarak, "İşler 20 Ocak'tan sonra farklı olacak." açıklaması yapmıştır. Ayrıca Aralık sonundaki Güvenlik Konseyi kararı hariç, diğer gelişmelerin tamamı İsrail'in lehine olmuştur ve 2016 yılı, İsrail'in "altın yılı" olarak nitelendirilmektedir. 2017 yılında da, Ortadođu'da yaşadığı altın dönemin kazanımlarının tamamını geliştirebileceği bir sürece girecektir.

10. ORTADOĞU'DA KÜRTLER ÜZERİNDEN HEDEFLENENLER

Kürtler, Ortadoğu'da her zaman gelişmeleri etkileyebilecek konumda olmuşlardır. Özellikle dış güçler, bu etnik gruptan farklı dönemlerde farklı şekillerde yararlanmışlardır. Bu süreç Sevr Antlaşması'ndan başlayarak günümüze kadar süregelmiştir. Bu bağlamda Kuzey Irak'ta 1991 yılında sivil halkı korumak amacıyla güvenli bölge oluşturulmuştur. Güvenli bölge, aslında bağımsız bir Kürt oluşumunun kurulmasına yönelik ilk adımdır. 2005 yılında sonra Kuzey Irak'ta resmen bir Kürt Federe Devleti, Federal Irak Devleti çerçevesinde kurulmuştur.

2014 yılına gelindiğinde DEAŞ terör örgütü tehlikesinin Irak'ta geniş bir alana yayılmasının ardından ABD, koalisyon güçleri aracılığıyla doğrudan müdahale ederek, Erbil'in DEAŞ terör örgütünün eline geçmesini engellemiştir. ABD ve Batılı ülkeler, özellikle 2015-2016 yıllarında Kuzey Irak Kürt Yönetimi'ne doğrudan askeri destek göndermenin yanında, havadan da koalisyon uçakları aracılığıyla DEAŞ mevzilerini bombalamışlardır. Bu destek günümüzde de devam etmektedir. DEAŞ'e karşı mücadele konusunda Yerel Kürt Yönetimi'ne bağlı Peşmerge güçlerine uluslararası düzeyde ABD ve Batılı ülkeler tarafından destek sağlanması, küresel düzeyde meşruluk elde edilmesi bakımından önemlidir. Bu bağlamda 2016 yılında uluslararası düzeyde çok önemli kişiler Erbil'i ziyaret etmiştir. Bu isimler arasında; İngiltere, Lüksemburg, Belçika, Hollanda dışişleri bakanları ve ABD, İtalya, Macaristan, Kanada, İngiltere, Almanya savunma bakanları ile Hollanda

Başbakan Yardımcısı yer almaktadır. Böylece askeri yardımların yanında, uluslararası düzeyde müthiş bir diplomatik destek sağlanmıştır.

Bütün bu gelişmeler yorumlandığında ABD ve Batılı ülkelerin Kuzey Irak'ta Kürtlerin bağımsızlığa yönelik destekleri gelecekte de devam edecektir. Bu çerçevede 2 Ocak 2017 tarihinde Fransa Cumhurbaşkanı François Hollande, Irak'a gerçekleştirdiği ziyaret kapsamında Erbil'i de ziyaret etmiştir. Böylece Kuzey Irak Yerel Kürt Yönetimi, 2017 yılına en önemli Batılı ülkelerden biri olan Fransa Cumhurbaşkanı'nın ziyaretiyle girmiştir. Bu da Iraklı Kürtlere verilen desteklerin 2017 yılında da devam edeceği anlamına gelmektedir. Kürtlerin Irak'ta ve bölgede, önemli bir aktör olduğu meselesi güncelliğini korumaktadır. Böylece Kürtler, oluşabilecek yeni düzenlerde aktif biçimde yer alacaklardır. Peşmergeler, 2014 yılından önce Irak Merkez Hükümeti'nin kontrolünde olan ve Bağdat ile Erbil arasında ihtilaflı bölgeler olarak tanımlanan bölgeleri DEAŞ'ten geri almışlardır. Daha sonra Peşmerge güçleri, Kerkük dahil diğer ihtilaflı bölgeleri de kontrol etmeye başlamıştır. Böylece ihtilaflı bölgelerin tamamına yakını, ABD ile Batılı ülkelere oluşan koalisyonun yardımıyla Peşmerge tarafından kontrol edilmiştir. Bu olay özellikle Musul'un kontrolünden sonra Şiiler ve Kürtler (Haşdi Şabi-Peşmerge) arasında çatışmaya neden olabilecek meselelerden biridir. Eğer ABD, Kürtlere sağladığı desteğe devam ederse, Şiiler fazla bir şey yapamayacaklardır. İhtilaflı bölgelerin Peşmerge güçlerinin kontrolüne geçmesi, Irak'ta Kürtleri bağımsızlığa yönlendiren önemli bir diğer gelişmedir. Bu da, Irak'ın parçalanmasını hedefleyen dış aktörlerin izledikleri politikanın bir sonucudur.

Malum olduğu üzere ABD, Suriye'de PKK'nın uzantısı olan PYD-YPG güçlerini doğrudan desteklemektedir. Suriye Krizi'nin ilk safhalarından Eylül 2014 tarihine kadar bu terör örgütlerin Suriye'nin kuzey bölgelerinde yerleşmelerine izin vermiştir. Bu tarihten sonra ise, açık bir şekilde onlara yardım ve destek sağlamaya başlamıştır. Suriye'de Kuzey Irak'a benzer bir Kürt oluşumunun zemininin hazırlanması, aniden gelişen ve plansız meydana gelen bir gelişme değildir; 1991 yılından bu yana bölgede bağımsız bir Kürt yönetimin kurulması projesinin uzantısı niteliğindedir. ABD'nin Suriye'de terör örgütlerine yardım etmesinin nedenleri aşağıdaki gibi sıralanabilir;

1) Sünni olmak kaydıyla, güçlü bir Suriye'nin kurulmasının önüne geçmek. Çünkü ABD, Büyük Ortadoğu Projesi'nde Sünni İslam yerine Şii İslam'ı ön plana çıkarmaktadır. Şii Hilali, ABD'ye daha fazla hizmet etmektedir ve bu unsurların diğer Sünni ülkelere karşı kullanılması bakımından da önemlidir. Diğer taraftan Şiilerin bağlı oldukları dini merciiler tarafından kontrol edilmeleri de, Sünnilere göre çok daha kolaydır.

2) ABD, Kürtleri Suriye'de diğer taraflara karşı kullanmaktadır. Bu strateji, Kürtler üzerinden diğer muhalif gruplar arasında bir denge oluşturulması bakımından gayet önemlidir.

3) Kürtlerin çoğunlukta bulundukları bölgelerin stratejik öneme sahip olmasından dolayı ABD, bu bölgeleri garanti altına almayı hedeflemektedir.

4) Kürt kozunu Türkiye’ye karşı kullanmak istemektedir. Türkiye, PYD-YPG güçlerini PKK terör örgütünün uzantısı olarak görmektedir. Buna rağmen ABD’li yetkililer, bu milisleri DEAŞ’le savaştıkları gerekçesiyle kendi müttefikleri olarak görmektedirler. Kısacası ABD, Suriye’de bir yandan DEAŞ terör örgütüyle mücadele ettiğini iddia etmekte, diğeri yandan da başka bir terör örgütü olan PYD-YPG’yi desteklemektedir. Böylece bir terör örgütünü başka bir terör örgütüyle savaştırmaktadır.

“Büyük Ortadoğru Projesi” kapsamında “Büyük Kürdistan” hayali gerçekleştirilmek istenmektedir. Irak ve Suriye’de bu proje için gerekli olan ön hazırlıklar neredeyse tamamlanmıştır. Önce Irak ve Suriye’de ayrı iki Kürt devleti veya bağımsız öz yönetim, hatta federal yapı sistemleri kurarak hedefe ulaşmaya çalışılmaktadır. Bu yönde Irak’ta halihazırda bir Federe Kürt Devleti yasal olarak kabul edilmiş ve Suriye’de de federal sistem ve bu sistemi yönetecek anayasa hazırlanmıştır. Üstelik yakın zamanda da seçimlere gidilecektir. Sonraki hedef, bu iki Kürt oluşumuna bağımsızlık yönünde adım atmaları için zemin hazırlamak olacaktır. Bu bağlamda hem Türkiye’nin hem de İran’ın tehdit altında olduğu görülmektedir. Suriye konusunda Türkiye-İran-Rusya üçlüsünün yakınlaşmasının nedenlerinden bir diğeri de, bu tehlikelere ortak bir şekilde karşı koymaktır. Aslında Türkiye, İran’la ilişkilerini bu noktadan hareket ederek de genişletme yoluna gidebileceklerdir. İki ülke, toprak bütünlüklerini hedef alan bu gelişmeye işbirliği çerçevesinde ve her iki ülkenin bölgedeki ağırlıkları aracılığıyla karşı çıkma potansiyeline sahiptir.

11. DEAŞ TERÖR ÖRGÜTÜ'NÜN ORTADOĞU'YA ETKİLERİ

Uzun süre El-Kaide terör örgütünün terör eylemlerinin etkisi altında kalan Ortadoğu'da olumsuz ve gergin bir hava hüküm sürmüştür. 2001 yılında Afganistan'ın ABD tarafından işgal edilmesinin ardından El-Kaide militanları farklı ülkelere yerleşmişlerdir. 2003 yılında ise Irak, ABD tarafından işgal edilmiş ve ülkede işgalden dolayı oluşan otorite boşluğu terör örgütleri tarafından fırsata dönüştürülmüştür. Suriye'de de 2011 yılından bu yana otorite boşluğu ve güvenlik sorunları olmasından dolayı, burası da terör örgütleri tarafından iyi bir şekilde değerlendirilmiştir. 2003-2014 yılları arasında ABD ve bazı bölge ülkeleri tarafından izlenen yanlış politikalar yüzünden, bölgede DEAŞ terör örgütü ortaya çıkmıştır. 2014 yılında Irak ve Suriye'de geniş bir coğrafyayı ele geçiren örgüt, sadece Ortadoğu ülkelerine karşı tehdit olmaktan çıkarak küresel çapta ciddi bir tehdit unsuru haline gelmiştir. DEAŞ'i diğer terör örgütlerinden ayıran en önemli özellikleri aşağıdakilerdir;

1. Tarihte ilk defa bir terör örgütü meydanlara inerek çok sayıda kenti ele geçirmiştir.
2. Mali bakımdan dünyanın en zengin terör örgütü haline gelmiştir.
3. Kontrol ettiği bölgelerde sözde İslam devletinin kurulduğunu iddia etmiştir. Bu bağlamda faaliyetlerine devam edip devlet gibi davranmaya başlamıştır.

4. Teknolojik araçları en iyi şekilde değerlendirmektedir. Bu da istediği her şeyi anında dünyaya bildirmesine yardımcı olmaktadır.
5. Düşmanlara korku salmak amacıyla insancıl olmayan yöntemlere başvurmakta; ayrıca başvurduğu bu yöntemleri sosyal medya ve diğer kanallar üzerinden paylaşmaktadır.
6. Şimdiye kadar ağır silahları kullanan tek terör örgütüdür. Bu bağlamda DEAŞ terör Örgütü'nün, özellikle Musul'a girişi sırasında çok sayıda mühimmat ve ağır silah ele geçirdiğini belirtmek gerekir.
7. Genç nesillere ulaşip onları farklı yöntemlerle etkileme kapasitesine sahiptir.
8. Dünyanın her yerinde eylem gerçekleştirme kapasitesine sahiptir. Bu da her terör örgütünde bulunmayan önemli bir özelliktir. Ayrıca Avrupa ülkelerinde DEAŞ'e mensup çok sayıda uyuyan hücre bulunmaktadır.

Bu özellikleri taşıyan bir terör örgütüyle mücadele etmek, çok zor ve zaman gerektiren bir meseledir. 2016 yılında DEAŞ'e karşı mücadele sırasında özellikle Irak'ta büyük mesafeler kat edilmiştir. Anbar, Felluce, Diyale ve Musul'un çevresinde bulunan çok önemli ve stratejik bölgeler kontrol altına alınmıştır. Suriye'de de bazı önemli bölgelerin DEAŞ'ten temizlenmesi göz önünde bulundurulursa, 2016 yılı DEAŞ için hem can kaybı hem de toprak kaybı bakımından "felaket yılı" olarak nitelendirilebilir. Bu durum, DEAŞ'in tamamen yok olması anlamına gelmemektedir. Buna karşı söz konusu örgüt de önlemini almaktadır ve halen bazı önemli bölgelerin kontrolünü elinde tutmaktadır.

2017 yılında da DEAŞ terör örgütü direnmeye devam edecek ve her zaman olduğu gibi sürprizlerle dolu eylemler gerçekleştirmeye çalışacaktır. Bu bağlamda terör örgütün lideri Abu Bekir El-Bağdadi'nin 2017 yılında uygulayacakları strateji kapsamında verdiği bazı talimatlar ortaya çıkmıştır. El-Bağdadi, 2017 yılında saldırı şekillerinin değişmesi hususunda talimat vermiştir. Bu bağlamda Avrupa kökenli bazı militanlarını ülkelere göndererek, oralarda hazır bulunmaları emrini vermiştir. Buradan, DEAŞ'in dünyada ve bazı Müslüman ülkelerde ses getiren etkili terör eylemleri gerçekleştirmek için hazırlık yaptığı anlaşılmaktadır. Böylece önemli bir sonuca varılmaktadır: DEAŞ kontrol ettiği bölgeleri kaybetmeye başlasa da, dünyanın her yerinde etkili ve ses getiren terör eylemleri gerçekleştirmeye hazırlıklıdır. DEAŞ, daha şimdiden bu tür eylemlere başlamıştır. Berlin ve İstanbul'da gerçekleştirilen terör eylemleri buna örnek olarak verilebilmektedir. Kısacası 2017 yılında Ortadoğu bölgesinde, DEAŞ tarafından çok sayıda terör eyleminin planı yapılmaktadır. DEAŞ'in bu tür eylemlerine karşı en yüksek seviyede güvenlik tedbirleri alınmalıdır ve güçlü istihbarat bilgileri elde etmek suretiyle, bu tür terör eylemleri büyük ölçüde azaltılmalıdır.

12. BÖLGEDE EN FAZLA ETKİYE SAHİP OLAN ÜLKELER

12.1. Rusya

Suriye İç Savaşı'na müdahil olarak Ortadoğu'daki varlığını güçlü bir şekilde hissettiren Rusya 2013 yılında Esad rejiminin kimyasal silah kullanmasının ardından, ABD ile Suriye rejimi arasında uzlaşi sağlayarak Suriye'ye karşı güç kullanmasını önlemiştir. Suriye'nin kimyasal silahlarının imha edilmesini öneren Rus teklifinin, ABD tarafından kabul edilmeside de önem arz eden bir gelişmedir. Rusya bu tarihten önce de Suriye'de bulunmuştur; fakat esas olarak ağırlığı 2013 yılında hissedilmiştir. 2016 yılında da Türkiye ile ilişkilerini düzeltmesinin ardından Halep konusunda her iki ülkenin anlaşma sağlaması, çok sayıda sivilin hayatını kurtarmıştır. Bu gelişmeleri takiben Moskova yönetimi, BM'de Suriye'nin genelinde ateşkesin uygulanmasını uluslararası düzeyde garantilemek istemiştir.

Rusya, Ortadoğu bölgesinde güçlü bir konuma gelme peşindedir. Çünkü Libya ve diğer ülkelerde çok ciddi ekonomik ve askeri kayba uğramıştır. 2011 yılına kadar Rusya, Ortadoğu'da aktif bir politika izlememiştir. Fakat bölgede çıkarlarına olan tehditler artınca, Suriye'ye doğrudan müdahale etmek zorunda kalmıştır. İşgalden önce, Saddam rejimiyle enerji alanında çok büyük anlaşmalara imza atan Rusya, işgalin ardından söz konusu anlaşmaların uygulanması fırsatını kaybetmiştir. Libya'da da aynı şeyleri yaşayınca, Suriye'de var olan çıkar ve nüfuzun, güç kullanarak korumak zorunda

kalmıştır. Moskova yönetimi Suriye'den tamamen çıkarılması halinde, Ortadoğu'dan tamamen tasfiye edileceğinin farkındadır.

Ağır mali yükünden dolayı çatışmaların devam etmesinden yana olmayan Rusya, siyasi bir çözüm arayışındadır. Bu bağlamda Türkiye ile işbirliği yapması, Rusya'nın Suriye konusunda hedeflediği amaca ulaşması bakımından önemlidir.

12.2. Türkiye

Türkiye, Ortadoğu politikasında 2002 yılından sonra ciddi değişiklikler yapmış ve bölge ülkeleriyle ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir. Ortadoğu ülkelerinden Irak ve Afganistan'ın işgalinin ardından, 2010 yılında bazı Arap ülkelerinde başlayan ayaklanmalar ve iktidar değişiklikleri bölgenin istikrarını derinden etkilemiştir. Bunun yanında ABD ve Batılı ülkelerin bölgede yeni bir sistemin oluşturulması peşinde oldukları açıktır. Türkiye, bölgede sahip olduğu ağırlığı sayesinde kurulması öngörülen sistemde güçlü bir şekilde “Ben de varım!” mesajı vermektedir. Ayrıca Türkiye, Suriye ve Irak meselelerinde de önemli bir etkiye sahiptir. Ortadoğu'daki sorunların çözümü yönünde atılan adımlar çerçevesinde Türkiye'ye önemli roller düşmektedir. Türkiye dikkate alınmadan bölgesel sorunların çözülmesi çok da olası değildir. Bu bağlamda Türkiye, bölgesel işbirliği kavramı üzerinde durmaktadır. 16 Şubat 2016 tarihinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın “Dostları Çoğaltmak ve Düşmanları Azaltmak” ilkesinin dış politikada uygulanacağı yönündeki açıklamaları, Türk dış politikasında yeni bir dönemin başladığına işaret etmiştir. Önümüzdeki dönemde Türkiye'nin, bu ilkeye dayanarak, özellikle bölgesel ülkelerle ilişkilerini revize edeceği öngörülmektedir. Böylece Türkiye, eskiye göre daha güçlü bir şekilde bölgede varlığını sürdürecektir.

12.3. İran

İran, 1979 yılında gerçekleşen devrimden günümüze kadar, Ortadoğu bölgesinde önemli bir ülke konumuna gelmiştir. Bu süreçte, 8 yıl boyunca komşu Irak'la şiddetli ve can alıcı bir savaş yaşamıştır. Bunun yanında Ortadoğu'da, ABD ve İsrail düşmanlığını açıkça ilan etse de, İran-Irak Savaşı sırasında ABD'den gizlice silah aldığı yönünde bilgiler kamuoyuna sızmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ve 2003 yılında Irak'taki rejim değişikliğinin ardından Irak üzerinden Ortadoğu ülkelerinde Şiileştirme projesine başlayarak Şii Hilali adı altında büyük hayalini fiilen uygulamaya başlamıştır. Sonrasında Suriye ve Yemen gibi ülkelerde de güçlü bir şekilde yer almaya başlamış ve adı geçen ülkelerde geniş nüfuz alanları elde etmiştir. Bölge jeopolitiğinin en önemli aktörü haline alan İran, Ortadoğu'da mezhep ayrışmasını destekleyen önemli ve güçlü bir aktördür. Dolayısıyla Tahran

yönetiminin 2017 yılında da mezhep temelli kriz politikasını devam ettireceği aşıkardır.

12.4. Suudi Arabistan

Suudi Arabistan, sahip olduğu güçlü ekonomisi ve petrol rezervleri sayesinde Ortadoğu ülkelerinde önemli bir konuma gelmiştir. Bunların yanında dini değler açısından da dünyadaki Müslümanları etkileyebilme kapasitesine sahiptir. Vahhabiliğin beşığı olan Suudi Arabistan, özellikle Müslüman gençler arasında, din adamlarının çıkardıkları fetvalar aracılığıyla şiddet eylemlerini teşvik etmeleri hususunda ciddi bir etkiye sahiptir. Ayrıca dünyada gerçekleştirilen intihar eylemlerinin, Vahhabi din adamlarının çıkardıkları dini fetvalar aracılığıyla meşrulaştırılmakta ve bu eylemlerin sayısı her geçen gün artmaktadır.

2017 yılı ise Suudi Arabistan için sorunlu bir yıl olabilir. Beklenen sorunların başında, petrol fiyatlarında meydana gelen düşüşlerden dolayı bütçesinde oluşan açığın ekonomik krize neden olması gelmektedir. Riyad, bu soruna elde edeceği gelir kaynaklarını çeşitlendirme yoluna gitmekle çözüm bulmaya çalışmıştır. Ancak bütün tedbirlere rağmen ekonomik sorunlara kısa vadede çözüm bulunması çok mümkün değildir.

Yemen’de, Husilerin ilerlemesini ve genişlemesini durdurmak için askeri operasyon başlatan Suudi Arabistan, komşusunda yaşanan olayları ulusal güvenliğine bir tehdit olarak görmüştür. Ancak izlenen politikanın rasyonel olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Çünkü, Müslüman Kardeşler’in Yemen kolunu temsil eden Yemen İslah Topluluğu ile işbirliği yapmaktan kaçınmıştır. Bu da Suudi Arabistan’a olumsuz biçimde yansarak, zor durumda kalmalarına neden olmuştur. Temelinde İran ve Suudi Arabistan rakabetinin yer aldığı krizin 2017 yılında da devam etmesi mümkündür.

12.5. ABD

ABD, Ortadoğu’da iki önemli meseleye dikkat etmektedir. Birincisi, İsrail’in güvenliğini sağlamak; ikincisi, Ortadoğu’da enerji kaynaklarının güvenliğini korumak. Bunların yanında, oluşan terör örgütlerinin ABD’nin güvenliğine tehdit oluşturmasını önlemek de öncelikler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda Washington, bu üç ilke üzerinde politikasını şekillendirmektedir. BOP’un Ortadoğu’da uygulanması bağlamında bölgenin yeniden şekillendirilmek istendiği, üstü kapalı olarak görülmektedir. Bu yönde özellikle Kürtler üzerinden bazı projelerin gerçekleştirilmesi için girişimlerde bulunduğu görülmektedir. ABD’nin, Trump’ın seçilmesiyle Ortadoğu’da izleyeceği politikalarda köklü değışikliğe gideceği neredeyse kesinleşmiştir. 2017 yılında izleyeceği Ortadoğu politikası sonucu bölgenin daha da karışacağı tahmin edilmektedir.

12.6. İsrail

İsrail, Ortadoğu'da 1948 yılından bu yana önemli bir sorun haline gelmiştir. Üç din tarafınca kutsal sayılan mekanların bulunduğu Kudüs şehrinde, Yahudi bir devlet kurulmuştur. Böylece İsrail-Filistin sorunu konusunda günümüze kadar büyük çabalar harcanmasına rağmen, her iki tarafı razı edecek bir çözüm formülü bulunamamıştır. Bölgede son dönemlerde yaşanan olumsuzluklardan dolayı İsrail-Filistin sorunu gündemden düşecek seviyeye kadar gelmiş ve tamamen gündemden düşmese de, en azından eski sıcaklığını koruyamamıştır. Gelecekte İsrail-Filistin sorununun daha sık gündeme gelebileceği öngörülmektedir. ABD'nin yeni Başkanı Trump'ın İsrail'den yana açıklamaları, bu konuda büyük önem arz etmektedir.

13. BÖLGEYE VE TÜRKİYE'YE KARŞI TEHDİTLER VE ALINMASI GEREKEN TEDBİR ÖNERİLERİ

13.1. Suriye Krizi

2016 yılının son aylarında yaşanan gelişmeler sonucunda, Suriye'de ateşkesin ve siyasi çözümün getirilmesi yönünde ciddi adımlar atılmıştır. Bu gelişmelerin başında, üçlü ittifak olarak adlandırılan, Türkiye-Rusya-İran arasında varılan Halep'in tahliyesi anlaşması yer almaktadır. Suriye'deki dengeleri alt üst eden bu ittifak, gelişmelerin farklı yönlerle doğru kaymasına neden olmuştur. 2017 yılı bağlamında, özellikle Türkiye ve Rusya arasında karşılıklı tavizlerin verilerek sürecin devam edeceği öngörülmektedir. İran'ın gelecekte sergileyeceği tutum ise üçlü ittifakın önümüzdeki dönemde başarılı olması bakımından çok önemlidir. İran, ABD ile olan ilişkileri kötüye gittiği zaman, bu ittifaka daha fazla angaje olmaya çalışacaktır. Trump ve ekibi üzerinden bir değerlendirme yapıldığında, İran karşıtı politika izleyecekleri hususunda fikir birliğinde oldukları görülmektedir. Tahran yöntemi, Rusya ve Türkiye ile yaptığı işbirliğini ABD'ye karşı bir baskı unsuru olarak kullanacaktır. Buna karşı ABD, Rusya ile ilişkilerini düzeltirse, bu ilişkilerin olumlu havası Suriye'ye de yansımacaktır. Trump, Suriye ile ilgili özellikle iki mesele üzerinde durmuştur: Birincisi, Suriye'de terör örgütleriyle mücadelesini ciddi bir şekilde sürdürecektir. Bu da, Rusya'nın Suriye'de savunduğu tezi bir noktaya kadar desteklemektedir. İkincisi; Trump, Putin

ile iyi ilişki kuracağı yönünde açıklamalar yapmıştır. Trump'ın, verdiği bu iki sözü yerine getirebilecek güçte olup olmadığı, önümüzdeki günlerde daha fazla netlik kazanacaktır. Suriye'de Rusya'nın onayının olmadığı hiçbir çözüm paketinin kabul edilmeyeceği kesindir. Bu yüzden ABD, Suriye sorununu çözme niyetindeyse, Rusya ile mutlaka işbirliğine gitmelidir. Suriye Krizi'nin daha vahim sonuçlar doğurmasını önlemek için aşağıdaki önlemlerin alınmasıyla durum kontrol altına alınabilecektir;

1. ABD'nin, DEAŞ ve diğer terör örgütlerine karşı müttefikleriyle birlikte mücadele etmesinde yarar vardır. Eski tutumuna devam ederse, DEAŞ ve diğer terör örgütleri eylemlerine devam edeceklerdir. Eğer söylemlerinde samimiye, o zaman teröre karşı olan, ayrımcı tezi desteklemeyen ve Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunmasından yana olan Kürt temsilcilerin Suriye barış sürecine katılmasını sağlamalıdır. Bu stratejiye Ankara'nın itirazı söz konusu değildir. Fakat ABD'nin asıl niyeti, Kürtlerin temsil edilmesi değil; terör örgütlerine meşru zemin sağlayarak Suriye'nin parçalanmasıdır.
2. Esad rejiminin prensip olarak Suriye'nin geleceğinde yer almamasının kabul edilmesiyle birlikte, Suriye'de barışın tesisi uğruna Esad'ın belli bir süreliğine iktidarda kalması üzerine tarafların anlaşması gerekmektedir. Şayet böyle bir durum kabul edilirse, hem Rusya ve İran, Esad rejiminin belli bir süre iktidarda kalmasını sağlamış olacak; hem de ABD'nin, Türkiye'nin ve muhalif grupların isteği olan "Esad'sız bir Suriye rejimi" tesis edilebilecektir. Karşılıklı taviz verilmeden hiçbir sonuç elde edilmeyecektir.
3. Türkiye, Suriye'de bir güvenli bölgenin kurulmasını talep etmektedir. Esas olarak Suriye'de bir güvenli bölge kurulması çok yararlı olacaktır. Burada dikkat edilmesi gereken husus, Suriye'deki güvenli bölgenin Kuzey Irak'taki güvenli bölge gibi olmaması için gerekli önlemlerin alınması gereğidir. Yaşanan son gelişmelerin ardından, Türkiye'nin bu tezine gelecekte Batılı ülkelerden ve hatta ABD'den bile olumlu yanıt gelebilecektir.

Her ne kadar Obama yönetimi güvenli bölge tezine karşı çıktıysa da ABD'nin yeni Başkanı Trump, seçim sürecinde Körfez Ülkelerinin maliyetkarşılamaları koşuluyla Suriye'de bir güvenli bölge oluşturacağına dair açıklamalarda bulunmuştur. Türkiye, bu konunun üzerine gitmeli ve ABD'nin yeni yönetimiyle bu konuda uzlaşa sağlamalıdır. Hatta bu konuda Türkiye, Suriye'de oluşturulacak olan güvenli bölgenin maliyetinin bir bölümünü de üstlenebilir.

13.2. Ortadoğu'nun Geleceğine Kürtlerin Etkisi

Irak ve Suriye’de Kürtlere bağımsızlık verilmesi yönünde ciddi destekler sağlanmıştır. Kürtlere sağlanan bu destek, iki ülkeyle sınırlı kalmayacaktır. Aynı zamanda hedefte Türkiye ve İran da vardır. Bu iki ülke arasındaki asıl hedef ise Türkiye’dir. Türkiye’ye PKK terör örgütü ve uzantıları üzerinden tehditler devam edecektir. Bu noktada altı çizilmesi gereken husus; PKK ve uzantısı niteliğinde olan terör örgütleri, Türkiye’nin güvenliğine, ekonomisine, toplumsal yapısına ve askeri birliklerine zarar vermek için görevlendirilmektedir. Bu tutum 2017 yılında da devam edecektir. Kürtlerin bu iki ülkede bağımsızlığa yönelik ciddi adımlar atmaları da muhtemeldir. Bu adımların ilki, Kuzey Irak Kürt Yönetimi tarafından referandum şeklinde gelebilir. Iraklı Kürtler uzun zamandan beri bağımsızlık konusunda referanduma gideceklerini dile getirmektedirler. Şimdilik DEAŞ tehdidinden dolayı referandum görüşünden vazgeçilmiş; fakat bağımsızlık referandumu için gerekli altyapı hazırlıklar tamamlanmıştır. Bu bağlamda, örneğin DEAŞ’ten temizlenen bölgelerin çoğu, Bağdat ile Erbil arasında ihtilafli bölgelerin sınırları içerisinde yer almaktadır. Belki de, DEAŞ’in ortaya çıkmasından en fazla yarar gören taraf Iraklı Kürtler olmuştur. Bu sayede Kerkük de dahil olmak üzere geniş alanları kendi kontrollerine alabilmişlerdir. 2017 yılından sonraki dönem, Kürtlerin altın çağı olarak nitelendirilebilir. Çünkü ABD ve Batılı ülkelerin desteğiyle, ufukta bağımsız bir Kürt devleti görülmeye başlanmıştır. Bu tehlikeye karşı hem Türkiye’nin hem de bölge ülkelerinin aşağıdaki önlemleri almaları durumunda büyük kazançlar elde edilecektir;

1) Türkiye Fırat Kalkanı Harekatı’ndan hiçbir şekilde taviz vermemelidir. ABD ve Batı ülkeleri Türkiye’ye harekattan vazgeçmesi için baskı uygulamaktadır. Buna karşın Türkiye’nin, Rusya ile işbirliğini genişleterek Fırat Kalkanı Harekatı’na Rusya’nın desteğini sağlaması çok büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda 30 Aralık 2016 tarihinde Rusya, Fırat Kalkanı Harekatı’na doğrudan destek sağlamıştır.¹¹

Türkiye ile Rusya’nın Fırat Kalkanı Harekatı kapsamında işbirliğini genişletmeleri, Suriye’den DEAŞ terör örgütünün daha hızlı biçimde temizlenmesi sonucunu beraberinde getirecektir.

2) Suriye’de “Kürtler eşittir PYD-YPG” algısının bozulması yönünde ciddi tedbirler alınmalıdır. Bölgede bulunan Kürt kökenli Suriye vatandaşlarına, hak ve özgürlüklerini elde etmelerinin PYD-YPG gibi teröristler tarafından gerçekleştirilemeyeceğini anlatmak ve bu yönde ikna edici projeler geliştirilmesi çok önemlidir. Ayrıca Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) kapsamında ılımlı ve teröre karşı olan Kürt kökenli Suriyelilere destek sağlanması da Türkiye’nin barışçıl mesajını Suriye halkına iletmesine yardımcı olacaktır.

3) Suriye halkına ulaşabilecek basın-yayın organları kurularak faaliyete geçirilmelidir. Örneğin; Türkiye bugüne kadar Suriye konusunda son derece samimi davranmasına ve Suriyeli mültecileri ağırlamak için gösterdiği fedakarlıklara rağmen, örnek politika bazı taraflarca görmezlikten gelinerek haksız suçlamalar yapılmaktadır. Türkiye'nin gerçek tutumunu Suriye halkına göstermek amacıyla toplumun bütün kesimlerini muhatap alan ve Arapça yayın yapan bir uydu kanalının kurulması, bu bağlamda önemlidir. Böylece Türkiye, hem Suriyelilere hem de dünyaya amacının sadece Suriye'de barışın, huzurun ve güvenliğin sağlanması olduğu mesajını iletmiş olacaktır.

4) Ortadoğu'nun düzeni bazı güçler tarafından yeniden şekillendirilmek istenmektedir. Irak, Suriye ve diğer ülkelerin dağılarak parçalanmasını teşvik eden adımlar atılmıştır. Dikkat edildiğinde, Türkiye'nin iki önemli komşusu Irak ve Suriye'nin fiilen parçalanmış olduğu görülecektir. Şüphesiz ki gelecekteki hedef Türkiye'dir. Türkiye de, diğer bölge ülkeleri gibi karıştırılmak istenmektedir. Bu yönde de ciddi adımlar atılmıştır. 15 Temmuz başarısız darbe girişimi ve Türkiye ekonomisini hedef alan eylemler de bu yönde değerlendirilmelidir. Türkiye Ortadoğu'da oluşacak düzende ya çıkarlarını göz önünde bulundurarak yer almalı ya da en azından olayların aleyhinde gerçekleşmesinin önüne geçmelidir.

13.3. Irak'ın Parçalanma Riski

Irak 2003 yılından bu yana bir türlü istikrara kavuşamamıştır. 2014 yılından sonra Irak'ta oluşan tablo, sadece Irak'ı değil belki bütün dünyayı etkileyecek bir görünüm sergilemektedir. DEAŞ terör örgütünün ortaya çıkması, ülkede toplumun farklı kesimleri arasında mezhep ve etnik ayrışmanın ne kadar tehlikeli boyutlara geldiğini göstermektedir. Iraklı Şiiiler, İran'ın desteği ve ABD'nin dolaylı olarak onayıyla Irak, resmen ikiye bölünme sürecine girmiştir. Kürt oluşumunun 1991 yılından bu yana Irak'ta yasal temelleri oluşturulmuştur. Diğer yandan bölgede 2003 yılından bu yana istikrarlı bir dönem geçiren ve geniş nüfuza sahip olan Şiiilerdir. Sünniler ise yine ortada görünmemektedir; üstelik Sünni illerin tamamı tahrip edilmiştir. Bununla da yetinilmemiş, aynı zamanda Sünni nüfusun çoğunluğu Irak içerisindeki güvenli bölgelere veya diğer komşu ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. 2017 yılında Irak ikiye bölünmese bile, bölünmenin önünü açan olayların yaşanacağına kesin gözle bakılmaktadır. Irak'ın parçalanması, Ortadoğu'da büyük yankılar uyandıracaktır. Bu bağlamda bu konuya karşı alınmasında gerekli olan önlemler aşağıdaki gibi sıralanabilir;

1) Irak'ın parçalanması Türkiye'nin güvenliğini doğrudan tehdit eden bir husustur. Bu yüzden Irak'ta durumun oldu-bittiye getirilmesi istenmektedir. Türkiye bu planın önüne geçmek amacıyla, Iraklılar arasındaki ayrıştırıcı eylemlere her zaman karşı çıkmıştır. Türkiye, Irak'ın toprak bütünlüğünü koruma bağlamında daha geniş ve kapsamlı projeler üretmeli ve bu sayede

ayrılıkçılığın önüne geçmelidir. Ayrıca Irak'ta siyasiler arasında uzlaşının sağlanması sürecinde de Türkiye'ye çok iş düşmektedir.

2) “Irak'ın parçalanması sonucu oluşacak yeni düzen, Türkiye'nin güvenliğini ne kadar etkileyecektir? Ayrıca oluşacak yeni düzende Türkmenler ve Sünniler parçalanmış Irak'ın hangi bölgelerinde olacaktır?” gibi sorulara hazırlıklı olunmasında yarar vardır. Kısacası Türkiye'nin, Irak'ta her türlü sürprize hazırlıklı olması büyük önem arz etmektedir.

Suudi Arabistan başta olmak üzere bölgede etkili olan diğer Arap ülkeleri de, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasından yanadır. Türkiye'nin bu noktadan hareket ederek bu ülkelerle işbirliği çerçevesinde Irak'ın parçalanmasını önleyecek projeler hazırlaması, Irak'ın toprak bütünlüğü bakımından çok önemlidir. DEAŞ sonrası meydana gelen tahribatın giderilmesi ve alt yapının yeniden inşası sürecine Türkiye'nin katılımı çok önemlidir.

13.4. Körfez Ülkelerini Bekleyen Zor Günler

Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi üye ülkelerinde 2010 yılında, toplam 600 milyar dolar civarında bir bütçe fazlası meydana gelmişti. Bugün itibarıyla adı geçen ülkelerde toplam 700 milyar dolar bütçe açığı mevcuttur. Altı yılda oluşan aradaki farka bakıldığında, bu ülkeler için durumun vahameti açık ve net biçimde ortaya çıkmaktadır. 2017 yılı, bu ülkeler için ekonomik ve mali sıkıntıların çok sert biçimde hissedildiği bir yıl olacaktır. Bu da diğer Arap ülkelerinden gelen işçilerin sayısını doğrudan etkileyecektir. Özel olarak Arap Körfez Ülkelerini ve genel olarak da diğer Arap ülkelerini, zor ekonomik şartlar içeren bir dönem beklemektedir.

Türkiye ile Arap ülkeleri arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin hacmi, 2016 yılında yaklaşık 45 milyar dolara ulaşmıştır. Bu rakam 2003 yılında 9 milyar dolardır. Önümüzdeki dönemlerde de, Türkiye'nin bu ülkelerle yapacağı ticaret hacminin artış göstereceği beklenmektedir. Türkiye en fazla ticareti Suudi Arabistan, Bahreyn, Kuveyt ve Katar gibi ülkelerle yapmaktadır. Arap ülkelerini bekleyen zor ekonomik şartların yaşandığı bir dönemde Türkiye'nin bu ülkelerle yakın ticari ilişkiler kurmasının, diğer alanlara da yansıtacağına kesin gözle bakılmaktadır. Böylece Türkiye'nin bu dönemde Arap ülkeleriyle ticari ilişkilerini genişletmesinin, bölgede istikrarın sağlanmasına katkısı olacaktır.

13.5. Mezhep Çatışması ve Bu Soruna Karşı Alınması Gereken Önlemler

Ortadoğu'da şiddetli bir şekilde devam eden mezhep çatışmalarının gelecekte de aynı şekilde devam edeceğini gösteren önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bunların başında Irak'ta Şii milis güçlerin Şii mezhebine dayalı olarak

kurulması ve yasal zeminin hazırlanması gelmektedir. Aynı zamanda Suriye'deki Şii milislerin Sünnilere karşı savaşmaları da buna örnek olarak verilebilir. Yemen'de Husilerin İran'ın desteğiyle devleti ele geçirme çabalarını da bu bağlamda değerlendirmek mümkündür. Bölgede bu tür çatışmalar kolayca sona ermeyecektir. Mezhep çatışması Ortadoğu'da daha uzun bir süre devam edecek ve bu süreç bölgede bazı ülkelerin parçalanmasına kadar uzanabilecektir. Türkiye'nin bu sıkıntıyı önlemek amacıyla aşağıdaki önlemleri almasında yarar vardır;

1. Bölgede politikalarını mezhep çatışması temeline dayandırarak şekillendirmeyen tek ülke Türkiye'dir. Türkiye'nin bu tutumuna devam etmesi, bölgede yayılan bu çatışmaların önlenmesi açısından yararlı olabilir. Fakat bu sorunu kökünden çözüp atmak da kolay değildir.
2. Bölgede bazı ülkeler Türkiye'yi bu mezhep çatışmasına çekmeye çalışmaktadır. Türkiye bu konuda gösterdiği hassasiyet ve izlediği dengeli politika sayesinde, bu tür çatışma ve tartışmalara taraf olmamıştır. Bu konudaki birleştirici tavrına devam etmesi durumunda Türkiye, gelecekte çatışmaların şiddetinin en az seviyeye indirilmesine yardımcı olacaktır.

SONUÇ

Ortadoğu’da Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Sykes-Picot Anlaşması sonucu oluşan ve istikrarsızlıklar üzerine kurulan yeni düzen, dünyada büyük yankılara neden olan gelişmelerle birlikte günümüze kadar gelmiştir. Sykes-Picot Anlaşması sonucu kurulan düzenin üzerinden 100 yılın geçmesinin ardından, Ortadoğu’da mevcut düzen tartışılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda özellikle ABD, ortaya attığı Büyük Ortadoğu Projesi’yle mevcut düzeni değiştirmeye çalışmaktadır. Yeni oluşturulması düşünülen düzende, çok sayıda ülkenin dağılması ve yerlerine yeni devletlerin kurulması öngörülmektedir. Irak ve Suriye, dağılması öngörülen ülkelerin başında gelmektedir. Sykes-Picot Anlaşması çerçevesinde kurulan bu iki ülke, artık eski düzende olduğu gibi yönetilmemektedir. Kürtlere, bu iki ülkede özel bir statü tanınmış ve bağımsızlık için gerekli alt yapılar hazırlanmıştır.

Bölgede parçalanmayı teşvik eden bir diğer mesele de mezhebe dayalı ayrışmaların üzerine bazı yeni oluşumların kurulması yönünde ciddi çalışmalar yapılmasıdır. Bu çerçevede bölgede mezhep çatışması iki aktör tarafından teşvik edilmektedir. Birincisi, Şii “Caferi” mezhebinin temsilcisi niteliğinde olan İran’dır. Buna karşı olan ülke de Vehhabiliği savunan Suudi Arabistan’dır. Irak, Suriye, Yemen ve Lübnan gibi ülkelerde Şii-Sünni temeli üzerine yapılandırılmaya gidilmiştir. Örneğin, Irak’ta Şiilere özel ekonomik ve jeopolitik bakımdan güçlü bir devlet kurulmasının alt yapısı hazırlanmıştır.

ABD ve bazı Batılı ülkelerin BOP çerçevesinde kurmak istedikleri düzende yer almak isteyen veya çıkarlarıyla uyuşmadığı için bu düzene karşı olan taraflar da mevcuttur. Rusya, oluşturulması planlanan ve çıkarlarına ters

düşen bu düzene karşı var gücüyle direnmekte ve ABD'ye baskı uygulayarak hem bölgesel hem de küresel düzeylerde buna karşı çıkmaktadır. Diğer yandan Türkiye'ye de bu konuda ciddi şekilde baskılar uygulanmaktadır ve Türkiye'nin doğrudan ulusal güvenliği hedef haline gelmiştir. Türkiye, halktan aldığı güce dayanarak bütün bu olumsuz gelişmelere ve tehlikelere karşı gerekli önlemleri almış ve oluşturulması istenen düzende Türkiye'nin de güçlü bir şekilde yer alacağı taraflara kanıtlamıştır.

Ortadoğu'nun geleceğiyle ilgili en önemli gelişmelerden biri de ABD'nin başına Trump'ın geçmesidir. Trump dönemi hakkında farklı öngörülerde bulunmaktadır. Fakat kesin olan bir şey vardır ki, o da Trump döneminde ABD'nin izleyeceği Ortadoğu politikasının Obama döneminde izlenen ABD'nin Ortadoğu politikasından çok daha farklı olacağıdır. Böylece 2017 yılında da, Ortadoğu bölgesi daha hareketli ve sıcak gelişmelere sahne olacak ve bir türlü bu bölgede istikrar sağlanamayacaktır.

SONNOT

1. “Amaliyet Der Al-Furat....Al-Asbab ve Atahadiyat Al-Mustekbeliye (عملية درع الفرات..الاسباب والتحديات المستقبلية)”, *Aljazeera*, <http://www.aljazeera.net/knowledgegate/opinions/2016/8/25/عملية-درع-الفرات-الاسباب-والتحديات-المستقبلية>, (Erişim Tarihi: 30 Aralık 2016).
2. ERKMEN Serhat, “El Bab kapısı açıldığında”, *Aljazeera Türk*, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/el-bab-kapisi-acildiginda>, (Erişim Tarihi: 2 Ocak 2017).
3. “Iraq 2015/2016, Annual Report”, *Amnesty International*, <https://www.amnesty.org/ar/countries/middle-east-and-north-africa/iraq/report-iraq>, (Erişim Tarihi: 4 Ocak 2017).
4. “Al-Bayreyn: İran Zaliye Fi Al-hücüm Ala Sicin ‘Cu’” (البحرين : ايران ضالعة في (”الهجوم على سجن“جو البحرين-إيران-ضالعة-في-820711”, <http://aawsat.com/home/article/820711>, (Erişim Tarihi: 2 Ocak 2017).
5. “As-Sisi: Al-İlaka Al-masriye Al-Amrikiye İstratijiye Mustekirra ve fi Tahasun Mustemr” (السياسي: العلاقة المصرية الامريكية استراتيجية مستقرة وفي تحسن مستمر), *BBC*, http://www.bbc.com/arabic/middleeast/2015/09/150927_egypt_sisi_interview, (Erişim Tarihi: 29 Aralık 2016).
6. “Binali Yıldırım’dan İran Açıklaması”, *CNN Türk*, <http://www.cnnturk.com/video/turkiye/basbakan-neden-oradayiz-sorusuna-yanit-verdi>, (Erişim Tarihi: 28 Aralık 2016).
7. “Başbakan Yardımcısı Numan Kurtulmuş, Irak’la yeni bir dönemin başladığını söyledi”, *İhlas Haber Ajansı*, <http://www.ihb.com.tr/haber->

- kurtulmus-irak-ile-yeni-donem-basladi-614059/, (Erişim Tarihi: 3 Ocak 2017).
8. “Belçika Mahkemesi’nden skandal PKK kararı”, *Haber Türk*, <http://www.haberturk.com/dunya/haber/1319108-belcika-mahkemesinden-skandal-pkk-karari>, (Erişim Tarihi: 4 Aralık 2017).
 9. “Ahmet At-Tayip: El-ezher Beri Min Mutemer Aş-Şişan... Ve As-Selefiyun Min Ehlil AsSünne vel Cemaa” (احمد الطيب: الازهر برئ من مؤتمر الشيشان..والسلفيون من اهل السنة والجماعة), *CNN Arabic*, <http://arabic.cnn.com/middleeast/2016/11/19/azhar-grozny-conference-islam>, (Erişim Tarihi: 6 Ocak 2017).
 10. “BM Güvenlik Konseyi’nden İsrail’e karşı şok karar”, *Doğan Haber Ajansı*, http://www.dha.com.tr/bm-guvenlik-konseyinden-israile-karsi-sok-karar_1421784.html, (Erişim Tarihi: 29 Aralık 2016).
 11. “Rusya’dan Fırat Kalkanı’na Hava Desteği”, *Mepa News*, <http://mepanews.com/haberler/3481-rusya-dan-firat-kalkani-na-hava-destegi.html>, (Erişim Tarihi: 30 Aralık 2016).

Muwafaq Adil OMAR

2005 yılında lisans eğitimini bitirmiş olan Muwafaq Adil OMAR, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı Uluslararası İlişkiler ana bilim dalında başladığı yüksek lisans eğitimini “Saddam Sonrası Irak'ta Şiilerin Yeni Konumları ve Körfez Ülkeleri Üzerindeki Olası Siyasal Etkileri” başlıklı tezini başarıyla savunarak 2008 yılında tamamlamıştır. Ayrıca Omar, Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ana bilim dalında gördüğü doktora eğitiminin ardından, doktor unvanını elde etmiştir. Ortadoğu, Irak, Suriye, İran, Türkiye, Arap ülkeleri ve demokratikleşme alanlarında çalışmalar yapan Omar; Arapça, Türkçe, Sorani Kürtçesi ve İngilizce bilmektedir.

2010-2012 yılları arasında Irak'ın Erbil kentinde bulunan Selahaddin Üniversitesi Hukuk ve Siyaset Bilgiler Fakültesinde öğretim görevlisi olarak yer alan Omar; Siyaset Bilimi bölümünde; uluslararası teoriler, uluslararası ilişkilere giriş, siyaset bilimine giriş, siyasi tarih, siyasal sistemler ve hukuka giriş dersleri vermiştir.